
NARODNI SVET V LJUBLJANE 1918 (NÁRODNÍ VÝBOR V LUBLANI 1918) A PROBLEMATIKA BUDOVÁNÍ NOVÝCH STÁTNÍCH STRUKTUR NA ÚZEMÍ DNEŠNÍHO SLOVINSKA V OBDOBÍ ŘÍJEN – PROSINEC 1918

Jan Krlín

1. Úvodem-společensko-politická situace na území dnešního Slovinska v roce 1918

V tomto nástinu je jen v nejstručnější podobě podána informace o společensko-politickém vývoji ve slovinských zemích v období od počátku 20. století do roku 1918. Článek je zaměřen na porovnání situace v oblasti státní správy ve Slovinsku a v českých zemích po říjnu 1918. Není proto podrobně popisován vývoj na území dnešního Slovinska na přelomu 19. a 20. století.

Slovinské země (tj. oblasti obývané Slovinci) byly na počátku 20. století z převážné části součástí Rakousko-Uherska. Slovinci žili v Kraňsku, Korutanech, Štýrsku, Přímoří, Gorici a Istrii, v Uhrách v Predkomurju (území mezi řekami Sávou a Drávou). Slovinské osídlení zasahovalo i do severovýchodní Itálie. Od devadesátých let 19. století i ve slovinských zemích mohutně pokročila industrializace. Sílící měšťanstvo a rolnictvo hledalo k prosazení svých cílů i politickou platformu. To se uskutečnilo založením několika politických stran.

Vznikla socialistická strana (A. Kristan, I. Cankar. Skupina levicové inteligence se soustředila kolem revue Naši zapiski. Jejich představiteli byli A. Prepoluh, A. Dermota a D. Lončar. Dva posledně jmenovaní, kteří studovali v Praze, byli pod silným vlivem myšlenek T. G. Masaryka. Další stranou byli liberálové (Fr. Šuklje). K nim se později přidala skupina radikální mládeže soustředěná kolem časopisu Mladina (G. Žerjav). Část nacionalistické mládeže vystoupila již v roce 1912 v časopise Preporod (Obrození) s radikálním programem sjednocení všech Jihoslovanů v jednom státě. Významnou stranou byla klerikálové (J. E. Krek, I. Šušteršič, později A. Korošec).¹ Ve vídeňském parlamentu Slovinské politické strany asi nejužěji spolupracovaly s Chorvaty.

Po vypuknutí války se slovinská politická reprezentace ve své většině postavila na stranu válečného úsilí Rakousko-Uherska, protože setrvání v rámci monarchie v té době pokládala pro Slovince za jedinou možnost. Do roku 1914 mohla být představa nezávislého jihoslovanského či slovinského státu pro slovinskou politickou reprezentaci jen pouhou chimérou. Válka, po počátečních úspěších Srbska, pokračovala roku 1915 jeho porážkou za pomoci Bulharska,

ústupem srbské armády na ostrov Korfu a pozdějším otevřením tzv. solušské fronty v severním Řecku za podpory západních Spojenců. Krvavým válčištěm se stala od roku 1915 i fronta proti Itálii. Zásadním zlomem zde byla bitva u Caporetta (Kobarid, Karfreit), po níž se stabilizovala fronta až do října 1918 na řece Piavě.

Z jihoslovanských politiků v Rakousko-Uhersku jich jen několik desítek odešlo do emigrace, protože většina významných slovinských představitelů neviděla v emigraci žádnou smysluplnou alternativu. V exilu ve Florencii založili Jihoslovanský výbor, který předpokládal rozbití monarchie. Výbor spolupracoval s T. G. Masarykem a spolu s ním usiloval o to, aby státy Dohody zrušily Londýnský pakt, který Itálii za vstup do války sliboval rozsáhlá území na úkor Jihoslovanů. Zpočátku byl výbor dost bezvýznamný a politicky silně závisel na Pašičově srbské emigrantské vládě na ostrově Korfu, se kterou též zahájil jednání o vytvoření společného jihoslovanského státu. Nebylo ale jasné, jakou by měl mít tento útvar podobu, zda-li centralistickou podle představ Srbů, nebo federální či konfederální dle plánů Slovinců a Chorvatů.

Roku 1917 došlo k výrazné změně mezinárodní situace v důsledku únorové revoluce v Rusku a vstupu USA do války. Při příležitosti znovuotevření Říšské rady ve Vídni dne 29. května 1917 vystoupil představitel Slovinské lidové strany A. Korošec s požadavkem triality monarchie a spojením všech zemí monarchie obývaných Jihoslovany v jeden státní celek. Znamenalo to rozchod s prorakouskou politikou lidoveckého politika I. Šusteršiče. Z chorvatských a srbských stran se k němu připojila jen Chorvatská strana práva a srbští politici S. Budisavljevič a V. Pribičević. Většina chorvatských a srbských politiků v monarchii však až do léta 1918 setrvala na linii spolupráce s rakouskou vládou, protože dlouho byly pochybnosti, jaký vlastně bude osud podunajské monarchie.

Pod vlivem snah nového rakousko-uherského císaře Karla I. o separátní mír došlo 20. července 1918 na Korfu k podpisu dohody o budoucím společném jihoslovanském státě v čele se srbskou dynastií Karadjordjevičů. Politici, kteří zastupovali Jihoslovany v monarchii, především z řad poslanců Říšské rady ve Vídni, ale opět nedošli k dohodě o vnitřním uspořádání společného státu. Jihoslovanským politikům se pro tuto ideu dařilo postupně získávat i západní spojence. Jmenujme zde alespoň čtrnáct bodů prezidenta USA Wilsona z ledna 1918 slibujících národům monarchie autonomii. Významnou akcí podporující sjednocení Jihoslovanů se stal i kongres potlačených národů Rakousko-Uherska, který se konal v Římě pod patronací Itálie. Netřeba zdůrazňovat, že docházelo k dalšímu prohlubování spolupráce s politiky jiných nevládních národů monarchie, ať již po linii odbojové nebo parlamentní.

Již v létě 1918, tedy ve stejném období jako v českých zemích, vznikaly v jihoslovanských zemích monarchie paralelní orgány státní moci. Jako první

to byl Narodni svet v Lublani (dále NS) /Národní rada/ – jako vrcholná slovinská politická organizace připravující vznik společného státu Slovinců, Chorvatů a Srbů 17. srpna 1918 v Lublani. Zvláštní výbory vznikly pro Štýrsko, Korutany, Přímoří a Terst. Národní rada se deklarovala jako část širšího jihoslovanského výboru, jehož založení se brzy očekávalo. NS organizoval na regionální úrovni místní národní rady a národní stráže a všude v úředním styku zaváděl slovinštinu. Narodni svet byl organizačně rozdělen na jednotlivé úseky a podúseky.

V září 1918 došlo k prolomení soluňské fronty a následné kapitulaci Bulharska a Turecka. Na konci října 1918 dochází k rozpadu rakousko-uherské armády na Piavě. Také na rozhodující, západní frontě vše směřovalo k porážce Ústředních mocností.

Rusko bylo z války vyřazeno po Říjnové revoluci. Prezident Wilson ve své deklaraci z počátku října 1918 již podpořil rozbití monarchie. Jen slabou a hlavně pozdní náplastí na to byl manifest císaře Karla o federalizaci monarchie z 16. října 1918, který se ostatně stejně dotýkal jen Předlitavska. Na konci října a na počátku listopadu 1918 došlo k rozpadu monarchie a vzniku národních států. 6. října se ustanovila již výše deklarovaná Národní rada Srbů, Chorvatů a Slovinců jako ústřední politická instituce Jihoslovanů v monarchii. Jejím předsedou byl jmenován šéf Slovinské lidové strany A. Korošec. Ve dnech rozpadu monarchie byla 29. října vyhlášena v Záhřebu nezávislost chorvatských zemí a následující den v Lublani státnost Slovinska. Moc přešla do roku Národní rady v Záhřebu (Narodna vijeć, dále NV, něco jako federální vláda). Rovněž byly ustanoveny národní vlády pro Slovinsko, Chorvatsko, Dalmácii, Bosnu a Hercegovinu. Představitelem nového státu SHS (Stát Srbů Chorvatů a Slovinců na jihoslovanských územích bývalé monarchie, jež je třeba odlišit od Království Srbů, Chorvatů a Slovinců, které vzniklo spojením Srbska a Černé Hory s těmito oblastmi, od roku 1929 Království Jugoslávie) pro zahraničí byl Jihoslovanský výbor v Paříži. Nový státní útvar hned zpočátku deklaroval svoji snahu vstoupit do společného státu se Srbskem a Černou Horou. Přes veškerou snahu nebyl stát Dohody uznán stát SHS ani jeho politická reprezentace, protože západní spojenci preferovali co nejrychlejší spojení státu SHS se Srbskem a Černou Horou. Uvedený stát se octl po celou dobu své několikátýdenní existence ve velmi nepříznivé situaci. Z hlediska mezinárodního práva bylo jeho území součástí poraženého státu. Itálie toho využila a na základě Londýnského paktu začala od 4. listopadu 1918 obsazovat Istrii, Dalmácii a některé části chorvatského Přímoří. Začala okupovat i další území, na něž si činilo nárok Slovinsko, především v Přímoří a Istrii, a postupovala i na Lublaň. Vláda SHS neměla žádné prostředky, jak se italskému útoku bránit. Váleční navrátilci z rakousko-uherské armády již v žádném vojsku sloužit nechtěli. Naopak stávali se členy skupin tzv. zelených kádrů, jež bylo možno označit jako něco mezi dezertéry a lupiči. Zelené

kádry, které ovládaly v poválečném chaosu rozsáhlé oblasti, někdy pálily a drancovaly okolí a terorizovaly civilní obyvatelstvo. Na mobilizační výzvy Narodnego sveta se přihlásilo pouze několik stovek dobrovolníků, především studentů a Sokolů. Na severních hranicích státu SHS se mezitím shromažďovaly zbytky rakouské armády, v Banátu maďarské oddíly. V zemi narůstalo revoluční hnutí. Za této situace bylo pro stát SHS jedinou možností záchrany co nejrychlejší sjednocení se Srbskem a Černou Horou. Srbové samozřejmě věděli, že SHS nemá příliš velký manévrovací prostor a vycházeli z toho i při nadcházejících rozhovorech se zástupci Chorvatů a Slovinců.

Ve dnech 6–9. listopadu 1918 jednali představitelé Jihoslovanského výboru (Trumbić) a záhřebského Narodnego viječa (Korošec) na straně jedné se srbskými zástupci Pašičem a předákem opozice Davidovičem na straně druhé ve švýcarské Ženevě. Dalo by se říci, že situace byla do jisté míry analogická s jednáním zástupců ČNR a domácích českých politiků. Představitelé státu SHS a Jihoslovanského výboru se snažili o to, aby v novém státě bylo utvořeno jakési konfederativně-federativní uspořádání (slabé centrum s rozsáhlými pravomocemi jednotlivých oblastí). Usilovali o to, aby si slovinské a chorvatské země udržely co největší míru samosprávy. Ve slovinských zemích byl 28. října 1918 ustanoven státoprávní odbor NS a začalo tzv. přechodné období směřující od monarchie k vlastnímu státu. Konec tohoto intermezza nastal 31. října, kdy předal Narodni svet správu nově ustanovené národní vládě. Celá záležitost je podrobněji rozvedena v další části. Mezitím však Bělehrad v čele s princem regentem ženevskou dohodu neschválil. Ve dnech 23.–24. listopadu 1918 se v Národní radě SHS v Záhřebu opět projednávala otázka sjednocení SHS se Srbskem. Na okamžité sjednocení naléhal vůdce chorvatských Srbů Svetozar Pribičević a zástupci Dalmácie, jejíž území, jak již bylo řečeno, postupně obsazovala italská armáda. Nakonec bylo dojednáno, že delegace státu SHS odjede jednat do Bělehradu, kde se se pokusí v rámci možností prosadit alespoň část svých požadavků ze Ženevy. Již předtím 24. října 1918 se k Srbsku připojila Černá Hora a 25. listopadu srbští obyvatelé jižních Uher (Banátu, Baranje a Banátu). Vnitropolitické a zahraničně politické postavení státu SHS se mezitím dále zhoršilo, takže jeho delegáti v Bělehradě museli souhlasit se srbskými návrhy. Nové království SHS v čele s dynastií Karadjordjevičů se stalo unitárně-centralistickým státem.

O tom, do jaké míry bylo toto sjednocení ústavním nebo neústavním krokem a kterému národu nebo národům přineslo větší prospěch, se vedou v historiografii jihoslovanských národů dodnes spory. Pro Srby to bylo výhodné z hlediska politického – podstatné rozšíření hranic státu i ekonomického – byla připojena území, která byla z převážné části na vyšší ekonomické úrovni, nové trhy zdroje surovin. Chorvaté a Slovinci zase za stávající mezinárodní situace nemohli

prosadit svou státnost a vznik společného státu pro ně byl jedinou možností. Otázkou do budoucna zůstávala jednak forma nového útvaru, jednak otázka, zda-li výrazné národnostní, politické, náboženské, společensko-kulturní aj. rozdíly mezi jednotlivými národy a částmi nového státu za jiné mezinárodní situace nepřeváží nad jeho pozitivními rysy.

Soustředíme se nyní na situaci ve slovinských zemích. NS v Lublani se tehdy především zabýval problémy souvisejícími se slovinskými nároky na území od Přímoří (Primorja) do Prekmurja, ale řešil i další otázky, které jsou v dalším rozvedeny. Na nejvyšší úrovni, tzn. po linii Národní rady v Lublani bylo nutno řešit problémy mezinárodního postavení slovinských zemí. Byla projednávána otázka vztahů Narodnega sveta k Narodnemu viječi (dále NV) v Záhřebu, neboť NS v Lublani byla opozicí kritizována, že je pouhou odbočkou NV, jak bylo řečeno v zápisu z 25. října 1918. Muselo být proto mj. konstatováno, že se v předsednictvu NS nenachází žádný Slovinec, který by se ve svém rozhodnutí podřizoval Narodnej viječi v Záhřebu. (NS kart. 2)

Pro Narodni svet bylo tedy nanejvýš aktuální upravit svoje vztahy k Srbsku k dalším státům Dohody i rozpadlému Rakousko-Uhersku. Narodna viječ v Záhřebu a Narodni svet v Lublani vyhlásily 29. října 1918 stát SHS, který měl podle jejich představ tvořit tříčlennou federaci. Nový stát ale nebyl od představitelů Dohody mezinárodně uznán. Proti tomuto plánu byli i srbští představitelé. Jak již bylo uvedeno výše, SHS byl pod tlakem italské armády, která obsazovala jihoslovanské pobřeží Jadranu a nutně potřeboval srbskou vojenskou pomoc. Dalo by se říci, že podobně tomu bylo i v prostoru Korutan, kde probíhaly boje s německo-rakouskými jednotkami.

Vznikaly další problémy. Jihoslovanskými oblastmi bývalé monarchie též ustupovaly demoralizované a deorganizované jednotky bývalé rakousko-uherské armády, spolu s uvedenými zelenými kádry. U těchto skupin hrozilo i nebezpečí bolševizace. Problémy nastávaly i se zásobováním obyvatelstva. Nakonec, i pod tlakem uvedených okolností, musela 1. prosince 1918 Narodna viječ zahájit jednání se Srby, která vyústila v dohodu o utvoření jednotné Jugoslávie. Tímto vývojem byli představitelé Chorvatů a Slovinců zklamáni. Za tehdejší mezinárodní situace nemohli ani Slovinci samotní, ani společně s Chorvaty obhájit samostatnost svého státu. Po třech dnech prosincových jednání v roce 1918 v Bělehradě začali Slovinci a Chorvaté v SHS projevovat nespokojenost. Srbové měli vlastní armádu a věděli, že budou na mírové konferenci sedět na čestném místě mezi vítězi. Slovinci a Chorvaté museli zatím přemýšlet, co budou dělat s ruinami monarchie, kterou zničili.²

Jak již bylo uvedeno výše, pro Narodni svet v Lublani byla aktuální především otázka urychleného vyřešení vztahů k Itálii a problém Korutan. Dále se podobně

jako u Národního výboru v Praze řešily otázky budování vlastní armády, financí, dopravy (hlavně železnice), hospodářství, zásobování, ústava, spojování rodin, administrativa, doprava na jihu, národnostní hranice, jihoslovanské časopisy. Zpráva z jednání je doplněna seznamem členů NS pro jednotlivé oblasti. Byla požadována rovnoprávnost slovinského národa ve školách a ochrana menšin. NS měl čtyřicet členů, z toho za Istrii sedm, kteří budou jmenováni za Politický spolek pro Istrii v Pazinu, za Terst dva (za politický spolek jednota, za všeslovanskou lidovou stranu a za jugoslávskou lidovou stranu deset). Sociální demokracie pak dostala tři mandáty. Rozdělení mandátů v NS a řešení politických, hospodářských a sociálních problémů, bylo záležitostmi, které byly podobné ve všech nástupnických státech bývalé monarchie.

Je zajímavé, jak problémy Jihoslovanů byly příbuzné problémům vznikajícího Československa. Oběma národům Čechům i Slovincům, bylo v té době společné to, že z národa utlačovaného (v obou případech utlačovateli byli Rakušané), se takřka přes noc staly národy vládnoucími. Zároveň tedy musely řešit úkoly vyplývající z této zcela nové situace. Odlišnost v postavení Slovinců proti Čechům byla ale v tom, že v Československu se hegemonek ovládajícím celý mnohonárodnostní státní útvar stali Češi, v budoucí SHS to byli Srbové. Chorvati a Slovinci se již brzy po sjednocení se Srbskem a Černou Horou dostali do postavení jakému by v Československu asi do určité míry odpovídala situace Slováků, i když pozice Slováků byla jistě o dost lepší než-li Chorvatů a Slovinců.

Je nasnadě zde použít i srovnání dvou významných politických představitelů, Stjepana Radiče a Andreje Hlinky a jejich vystoupení na mírové konferenci v Paříži. Dalo by se říci, že Hlinka jednal o postupu proti Čechům s do té doby největšími nepřáteli Slováků a i nového československého státu – Maďary. Podobně Stjepan Radič jednal s Italy, kteří v té době měli obsazenu značnou část východního pobřeží Jadranu. Po návratu politiků z Paříže byl ale v ČSR a v SHS postup vůči oběma státníkům zcela odlišný. Zatímco československý prezident T. G. Masaryk poslal A. Hlinku na Slovensku do lázní do domácího vězení, Radičovi předseda vlády SHS Srb Svetozar Pribičević vyhrožoval smrtí. Radič byl později skutečně uvězněn a ve vězení prý dobrovolně podepsal slib loajality k vládě SHS, ale o několik let později ho skutečně neznámý atentátník v parlamentu v Bělehradě zastřelil.

Mezi národy v novém jihoslovanském státě panovaly i veliké kulturní rozdíly. Zde by ale šla spíše použít paralela Západ – Východ, tedy Češi a Slovinci, eventuálně Chorvaté versus Slováci, Srbové, Muslimové aj. Paralelu nelze použít v oblasti ekonomické, kde ze sledovaných národů byli nejpokročilejší Češi, za nimi pak Slovinci, následovali je Chorvaté, pak s velkým odstupem Slováci a až nakonec Srbové. Nicméně lze vidět, že už v letech 1919–1920 klíčily zárodky

směřování těchto národů odlišným směrem, které přes tragické období druhé světové války a období socialismu nakonec vyvrcholilo až v devadesátých letech rozdělením Československa a krvavým rozpadem Jugoslávie.

2. Průběh převzetí moci NS v Lublani. Správa města versus místní Narodne sveti

Po oslavách výročí Národního divadla v Praze ve dnech 16.–18. května 1918, která se měla stát manifestací slovanských a románských národů proti monarchii, nabraly události poměrně rychlé obrátky. Pro spojení slovanských národů v monarchii byli získáni i Poláci, kteří se stali nepřáteli monarchie po odstoupení Chelmu na základě brestlitevského míru Ukrajině. Mezi poslaneckými kluby všech slovanských národů v monarchii bylo dohodnuto zahájit co nejširší spolupráci. Po ustanovení Národního výboru v Praze 24. července 1918 se pohnuly ledy i na jihu. Ve dnech 16.–18. srpna 1918 se konaly v Lublani tzv. Slovanské dny za účasti Čechů, Poláků, Chorvatů, Slovinců a Srbů. Na nich byl po vzoru Českého národního výboru ustanoven Narodni svet.

K němu se se svou lidovou stranou přidal až v září 1918 i A. Korošec. O úzké spolupráci NS s Čechy svědčí např. koncept z jednání Narodnego sveta z 27. srpna 1918, kde se mj. uvádí, že je třeba každodenně sledovat vývoj situace v Mariboru, Celji, Celovci /Klagenfurtu/, Záhřebu a v Notranjsku /území na jih od Lublaně/. O tom všem mělo být vždy neprodleně informováni: 1. Předsednictvo NS v Lublani, podplukovník Švabič, velitel domobrany. 2. V Záhřebu o tom měla být informována kancelář se slovinským tajemníkem. 3. Ve Vídni měli být informováni: a) Jihoslovanský poslanecký klub, b) Český poslanec Tusar a redaktor Černý. 4. Praha Národní výbor. Dále je pak třeba informovat zpět Celje, Maribor a Celovec a na jihu Gorenjska (území na sever od Lublaně) dne konceptu zprávy NS ze 27. srpna 1918.³

Není cílem tohoto článku podrobně se zabývat činností Narodnego sveta před 29. říjnem 1918. Jen se ve stručnosti zmiňme o tom, že také Jihoslovanský klub a Narodni svet odmítly manifest císaře Karla z 16. října 1918.

Připomeňme, že 11. září 1918 byl ustanoven územní odbor NS pro Terst, 13. pro Gorici, 19. září pro Korutany-Borovje /Ferlach/ a 26. září pro Štýrsko – Maribor. Všechny tyto plány měly ale jeden problém – stále ještě nebyla ustanovena Narodna viječ (Národní rada Srbů, Chorvatů a Slovinců). Rada, které přiznal Narodni svet svojí podřízenost, vznikla až po kapitulaci Bulharska, která se odehrála 27. září 1918, dne 8. října 1918. Mezitím vývoj běžel kupředu mílovými kroky: 10. října bylo vyhlášeno Deutschösterreich. 16. října pak byl vyhlášen manifest císaře Karla. Narodna viječ v Záhřebu ho odmítla již 19. října.

Jak uváděl rakouský místodržitel v Terstu, byl manifest zcela odmítnut Slovinci i Chorvaty v Přímoří, protože zachovával územní integritu Uher a dával zvláštní postavení Terstu. Zato ho pozitivně přijalo místní italské obyvatelstvo.

Mezitím došlo k rychlému vývoji situace i v centru území obývaných Slovinci, v kraňské Lublani. Ještě předtím odmítli návrh posledního rakousko-uherského ministerského předsedy na zachování monarchie společně Karel Kramář a Anton Korošec. 25. října A. Korošec doporučil za předsedu Narodnego sveta jako jeho nejstaršího člena Ivana Hribara. Mezitím se v Záhřebu konala velká manifestace za nezávislost. Mezi účastníky byl také Ivan Cankar. Po úspěchu manifestace v Záhřebu se začala obdobná připravovat v Lublani na 29. říjen 1918. Akci organizoval Narodni svet za účasti představitelů všech slovinských politických stran a spolků.

24. října 1918 se tázal kraňský místodržitel hrabě Attems, ve Vídni, co má dělat v případě manifestace připravované na 29. říjen, jestli ji má zakázat a energicky proti ní zasáhnout, nebo ji povolit. Ve druhém případě by se mohla manifestace zvrhnout v pouliční nepokoje. V případě, že by odpověď od vlády nepřišla včas, tak by se zachoval podle možnosti č. 2. Ještě 26. října bylo dohodnuto předsednictvem Narodnego sveta, že je nutno za všech okolností zabránit tomu, aby manifestace přerostla v demonstraci.

Podobně i 28. října představitelé NS vyzývali k opatrnosti, báli se neorganizované a nekontrolované akce, kdy by se mohly davy v ulicích vymknout z jejich kontroly. Požadovali též, aby bylo předem dohodnuto, kteří řečníci budou na manifestaci hovořit, aby nedošlo k nějakým zmatkům. Jak později uvedl ve svých vzpomínkách biskup Jeglič, pochvaloval si tehdy, že celá akce proběhla v naprostém klidu a pořádku. Městem pochodovali Sokolové a Orli v uniformách, školní mládež, velká skupina sociálních demokratů.

Biskup byl rovněž rád, že po zásahu představitelů SLS byla zrušena plánovaná řečnická vystoupení před hotelem Union. Obával se jich, neboť emocionální vystoupení řečníků by mohla vyprovokovat zásah jednotek věrných místodržiteli (ve městě se nacházely maďarské jednotky o síle praporu) a snadno mohlo dojít ke krveprolití. Podobně se měla z případného střetnutí strach i vídeňská vláda, která se zase hrozila případného napadání německého obyvatelstva.

Mezitím se NS v noci z 28. na 29. října dověděl, že na druhý den tj. 29. října chystá chorvatský sabor (tj. sněm) zasedání, na kterém chce vyhlásit nezávislost SHS. Předsednictvem NS bylo tedy dohodnuto, že se deklarativním způsobem k Záhřebu připojí. Na druhý den, při manifestaci na Kongresovém náměstí, došlo ke známé přísaze setníka Rostokara a slovinských vojáků, nacházejících se na této akci, za SHS. Tím se celá akce vymkla z režie Narodnego sveta. Dalo by se říci, že podobně jako v Praze, rychlý vývoj událostí předběhl umně vykon-

struované politické kalkulace. Rostokar s pomocí jakéhosi revolučního výboru slovinských důstojníků v záloze, dělostřelectva 53. chorvatského pluku a osvobozených ruských a srbských zajatců obklíčil v noci z 29. na 30. října 1918 maďarská kasárna na Kodevljom (místní část Lublaně) a přiměl jejich posádku ke kapitulaci. Ihned nato ještě obsadil nádraží a internoval velitele stanice generala Puhareka.⁴

Tak došlo k tomu, že dne 30. října ráno byla Lublaň pod kontrolou slovinských jednotek. Podle Rostohara vojenský výbor ultimativně naléhal na Narodno svet, aby urychleně jmenoval národní vládu, jinak to udělá armáda. To prý též přispělo k sestavení první slovinské národní vlády a odstoupení hraběte Attemse. Narodni svet ještě 29. října po manifestaci na Kongresnom trgu neměl dost odvahy nebo síly, aby převzal moc. Diskutoval pouze o tom, že převezme vyživovací úřad. Tuto svoji loajální informaci zaslal do Vídně ministerskému předsedovi Lammaschovi. Také zde je musela udivit nabídka Narodnega sveta.

Proto opět museli převzít iniciativu slovinští důstojníci. Na jejich popud NS dne 31. října přiměl k odstoupení nebo internoval několik německých úředníků na exponovaných místech: velitele policie hraběte Kunigla, jeho zástupce Skubla, předsedu Zemského soudu Elsnera, školského referanta Kalteneggera a ještě několik dalších.

Další nebezpečí, které hrozilo slovinským oblastem, byla sočská armáda maršála Boroeviče. Podle vzpomínek Rostokara důstojnický výbor v Lublani dal vytisknout letáky v různých jazycích určené vojákům sočské armády, aby se v klidu vrátili domů a dále neválčili. Slovinští a chorvatští vojáci měli odpochodovat směrem na Lublaň a Záhřeb, Němci a Maďaři přes Trbiž /Tarvisio/ na Klagenfurt /Celovec/.

Letáky podle Rostokara uspíšily rozklad sočské armády. Když tato dezorganizovaná armáda dorazila od linie na Piavě zpátky na Soču, odkud zahájila dne 24. října 1918 známou ofenzivu, nacházela se již ve stadiu naprostého rozkladu. Také Boroevič se svým štábem odcestoval směrem na Celovec.

Jak psal později ve svých vzpomínkách Boroevič, jeho poražená armáda podlehla i rozkladu zázemí, což potvrdila i zpráva vyšetřovací komise rakouského parlamentu ustanovené 19. listopadu 1918. K rozkladu přispěly chaotické poměry v dopravě, zvláště železniční.

Faktem ale zůstává, že v těchto dnech již nic nebránilo ustanovení první slovinské národní vlády, která byla složena z představitelů Slovinské lidové strany (díle SLS), Jihoslovanské demokratické strany (dále JDS) a Jihoslovanské sociálně demokratické strany (JSDS). Došlo k tomu 31. října 1918, kdy ještě tato vláda formálně potvrdila svoji podřízenost předsednictvu Narodnega viječa v Záhřebu.

Ještě téhož večera se vláda sešla ke svému prvnímu zasedání, po němž její předseda Josip Pogačnik spolu se zástupci Janko Brejcem a Karlem Tillerem oznámili předsedovi kraňské vlády Attemsovi, že rakouská správa skončila a moc v Kraňsku převzala slovinská národní vláda. Místodržitel se nové vládě podřídil bez odporu. V případě, že by nedošlo ke známým událostem 29. října v Lublani, místodržitel by asi musel abdikovat sám.⁵

3. Kompetence Narodni svet Lublaň – místní NS

Narodni svet v Lublani (dále NS) vznikl jako vrcholná slovinská politická organizace připravující vznik společného státu Slovinců, Chorvatů a Srbů, v jehož rámci usiloval o co nejširší samosprávu slovinských zemí, 17. srpna 1918 v Lublani. NS organizoval na regionální úrovni místní národní rady a národní stráže a všude v úředním styku zaváděla slovinštinu. Byla rozdělena na úseky a podúseky. Po ustanovení státoprávního úseku Narodnega sveta dne 28. října bylo zahájeno ve státní správě slovinských zemí tzv. přechodné období, jež skončilo dne 31. října, kdy Narodni svet předal správu nově ustanovené národní vládě.

Jak již bylo uvedeno výše, pro NS byla aktuální především otázka urovnání vztahů k Itálii a vyřešení problému Korutan. Dále se, podobně jako u Národního výboru v Praze, projednávaly otázky budování vlastní armády, financí, vyhlášení nové ústavy, dopravy (hlavně železnic), hospodářství, zásobování, řešilo se spojování rodin, administrativa, doprava na jihu, národnostní hranice, jihoslovanské časopisy.

Záznam z jednání je doplněn seznamem členů NS pro jednotlivé oblasti. Byla požadována rovnoprávnost slovinského národa ve školách a ochrana menšin. Narodni svet měl čtyřicet členů, z toho za Istrii sedm, kteří byli jmenováni za Politický spolek pro Istrii v Pazinu, za Terst dva (za politický spolek jednota, za všeslovanskou lidovou stranu a za jugoslávskou lidovou stranu deset. Sociální demokracie pak dostala tři mandáty. Rozdělení mandátů v NS a řešení politických, hospodářských a sociálních problémů bylo záležitostmi, které byly podobné ve všech nástupnických státech bývalé monarchie.

4. Řešení místních problémů prostřednictvím Národní rady v Lublani

Na základě situačních zpráv NS z listopadu až prosince 1918 vyplývá, že i slovinský Narodni svet řešil některé podobné problémy jako náš národní výbor v Praze. V první řadě bylo nejvíce aktuální vyřešení napjaté situace vzhledem k postupu Itálii ve slovinském Přímoří. Zde, např. v oblasti Terstu, nejprve slovinská strana doufala ve vzájemnou spolupráci s italskou armádou, v té době vlastně spojeneckou. To bylo např. stanovisko poslance Rybáře. Brzy se ale

ukázalo, že Italové mají poněkud jiné plány. Vycházeli z toho, že jim bylo na základě tajného, tzv. londýnského paktu z roku 1915 přiznáno právo obsadit většinu území Dalmácie spolu s Istrií, Přímořím, kde podle posledního sčítání lidu z roku 1910 tvořili menšinu obyvatelstva.⁶ Dalo by se ostatně říci, že anexe těchto rozsáhlých území byla podmínkou účasti Itálie ve válce na straně Dohody, podobně jako to bylo v případě jižních Tyrol. Jak je známo, Rakousko-Uhersko ani na naléhání Německa nechtělo udělat Itálii žádné územní ústupky ani zde ani v oblasti Terstu a učinit všechno pro vstup Itálie do války na straně centrálních mocností. Podobným problémem byla otázka Korutan, kde mělo dojít k plebiscitu, který měl rozhodnout o tom, jestli jižní Korutany připadnou k Jugoslávii, nebo jestli zůstanou celé u Rakouska.⁷

K aktuálním problémům, jež předsednictvo Narodnego sveta v Lublani projednávalo, uveďme např. návrh cesty jihoslovanské delegace do Bělehradu.⁸ Operativně, nebo ve spolupráci s Národní radou v Záhřebu se musela řešit situace v územích obsazovaných Itálií. Zde pro zajímavost uvádím v poznámkách popis situace nejen na slovinských územích ale i v chorvatské části Istriie a v Dalmácii, protože to jsou záležitosti v českých podmínkách prakticky neznámé. Dochovaly se např. zprávy o událostech v přístavu Bakeru a v Oprtalji v Istrii, v Rijece, Opatiji a na ostrově Cresu.⁹ Pro zajímavost uvádím i situační zprávu z Vídně.¹⁰ Ze slovinských oblastí jsou k dispozici situační zprávy ze Škofle Loky z Rakitovace i Divači.¹¹

I jiné situační zprávy řešily podobné problémy. Ty souvisely s postupným obsazováním jihoslovanských území v Přímoří Istrii a Dalmácii, osídlených převážně jihoslovanským obyvatelstvem, italskou armádou. Situace to byla do jisté míry podobná se stavem v tehdejších pohraničí českých zemí. Dostí podstatný rozdíl byl ale v tom, že zatímco v českém pohraničí tvořili Němci v převážné většině kompaktní osídlení a dalo by se říci i uzavřené sídelní území, na východním pobřeží Jadranu tomu bylo jinak. Zde podle posledního sčítání lidu tvořili ve většině měst i obcí Italové, nepatrnou menšinu. Výjimkou byl Terst, kde ale bylo až 30 % Slovinců a okolí bylo z převážné většiny slovinské. Podobně tomu bylo i ve městech v Istrii, která sice měla díky usilovnému poitalšování v předchozích desetiletích italský ráz, ale většinu obyvatelstva v nich tvořili Slovinci a Chorvaté. To byla situace srovnatelná s vývojem v českých zemích zhruba v letech od roku 1848 do první světové války, kdy se česká města s vývojem české národní emancipace postupně počesťovala.¹²

Podle výnosu NS v Lublani v případě okupace jihoslovanských území Italy mají místní starostové, příslušný NS nebo národní odbor (výbor) postupovat následovně: 1) národní stráž se rozpustí 2) na obecním úřadě se nevyvěšuje italská vlajka, jestli ji vyvěsí Italové sami, má se vedle ní vyvěsit i jihoslovan-

ská. 3) Proti okupaci je třeba podat písemný protest, neboť jugoslávské území je neutrální. 4) K italským četníkům a vojákům je třeba chovat se lidsky, neboť i tak vše vyřeší až mírová konference.

V případě italské okupace oblasti je třeba požádat místní italské velitelství o to, aby byl nadále udržen provoz poštovní, telegrafní, železniční a silniční provoz. Připomíná se, že Národní vláda SHS v Lublani požádala Narodne viječe v Záhřebu, aby v záležitosti italské okupace jihoslovanského území intervenoval u krále a italské vlády (taktéž kart. 2 sine čj. snad z 16. 5. 1919). NS v Lublani žádal všechny osoby, které přicházejí z území okupovaného Itálie, aby s sebou přinesly vyhlášky, oznámení a rozkazy italské správy. Přijímají se i opisy těchto vyhlášek, ale mnohem lépe je mít k dispozici originály. V případě italských násilností, zvláště internace jihoslovanských občanů je nutno znát přesně informace, o kterou se jedná italskou jednotku. Je též nutno zpravit Narodni svet v Lublani o italských rekvizicích, pokud by nechtěli dát potvrzení o zabaveném materiálu.

Podle L'Epochy ze 3. listopadu je názor Narodnega viječa v Záhřebu, že Rijeka bude připojena k SHS zcela nereálný. Narodni svet v Rijece se prý vyjádřil, že je pro sjednocení s mateřskou Itálií. V italském tisku se nadále hovoří o otázce odevzdání rakousko-uherského loďstva. Jugoslávie si mohla myslet že tím, že nepředala loďstvo bude dělat těžkosti Itálii a Dohodě. Prý se ale přepočítala, neboť nesmí zapomenout na to, že rakouské bajonety, o které se nyní opírá, aby zabránila bolševismu a anarchii, byly předtím obráceny proti Dohodě. Jugoslávie je podle skutečnosti na případné střetnutí s Itálií připravena velice slabě. Její výčitka proti Itálii je tím větší, že Itálie před válkou podporovala jihoslovanskou politiku a byla nakloněna případnému jihoslovanskému státu v jeho národních, etnografických a strategických hranicích (kart. 4).

Předsednictvo NS vyzývalo dne 27. října 1918 slovinské úředníky z celého území monarchie, případně úředníky postavené mimo službu, aby se dali do služeb NS (kart. 4). Rovněž bylo stanoveno podřízení oddílů Orlů a Sokolů Národní strážci přejmenované na Národní obranu. Dle vyhlášky předsednictva NS z 28. října 1918, která bude vydána tiskem, jsou všechny veřejné úřady, které se nacházejí ve Slovinsku nebo Istrii povinny úřadovat výhradně ve slovinském nebo srbochorvatském jazyce. Oba jazyky jsou obcovacími a úředními (jednacími) jazyky našich veřejných úřadů. Dále jsou vyzývány všechny soudní úřady, střední školy a železniční úřady, aby též začali úřadovat v těchto jazycích. Všechny úřady jsou povinny odpovědět NS, že příkaz vzaly na vědomí a uvést případné připomínky. 27. října NS zrušil preventivní cenzuru. 29. října 1918 v 10 hodin přišla zpráva ČTK z Prahy o ustanovení československého státu.

Podle zápisu z jednání NS dne 10. října 1918 musí být všechna vnější správa zaměřena protirakousky a všechna vedoucí místa musí být obsazena úředníky, kteří jsou protirakouského a protiněmeckého smýšlení. Úředníci musí být toho názoru, že jsou za každou cenu za nerozborné spojenectví se Srby a Chorvaty, konečně ze sociálního a jihoslovanského stanoviska se musí odstranit: němečtí úředníci na dobře placených místech, austrofilské a všechny protijihoslovanské elementy, pokud nejsou nutně potřeba.

Dále NS v Lublani požadoval, aby se znárodnily fideikomisy pod německou správou a znárodnění majetku firem, jejichž sídla nebyla do října 1918 na území jihoslovanského státu a konečně, aby se znárodnil majetek, jehož majitelé byli zaměřeni protijugoslávsky.

Všechna státní správa v oblasti území Kraňsko, Štýrsko, Gorice, Korutany a Terst (včetně Istrie) podléhá NS v Lublani. Působnost Narodnego Sveta a Národní vlády je v principu taková, jako mezi parlamentem a vládou. NS nemá neomezenou působnost, naopak má postavení zástupce Narodnego Viječa. Podle příkazu NV z října (listopadu?) 1918 je na základě § 56 obecního řádu nejdůležitější povinností starosty zajistit v obci klid a pořádek. Proto jsou vyzýváni starostové obcí aby v oblasti své působnosti zajistili klid a pořádek. Z tohoto titulu mají být budovány Národní stráže, které budou mít statut veřejných činitelů. Jsou též vyzýváni, aby sdělili NV jaká konkrétní opatření pro zajištění klidu a pořádku učinili. Podle jednání s italskými parlamentáři o zastavení dělostřelectva atd. Dáno na vědomí Horní Logatec, Hotedršca, Godovišče, Idrija, Črni Vrh, Podkraj, Dolnji Logatec a Vipava (čj. 842/1918, kart. 3).

K dispozici je i zpráva o ustanovení Narodnego sveta v Mislinji 5. a v Trebelji 11. listopadu a o telegramu českých poslanců a o velikém nárůstu agendy v kanceláři předsednictva Narodnego sveta v Lublani¹³.

Nejistoty a komplikace spojené s budováním nového státního útvaru na jihu bývalé monarchie se pochopitelně v následujících měsících spíše zvětšovaly než tlumily. I o nich je svědectví ve fondech ARS v Lublani, jak uvádíme v příloze.

5. Závěr

Při vyhlášení samostatného státu u Čechů i Slovinců můžeme najít paralely. Už způsob utváření nové státní moci, nebo příprava nové státní správy probíhalo u obou národů velice obdobně.

Musíme se vrátit k předchozí spolupráci poslanců obou národů – společně s Chorvaty v poslanecké sněmovně říšské rady ve Vídni. Druhou oblastí spolupráce obou národů byla oblast hospodářská. Na tomto poli docházelo již zhruba od poloviny minulého století k pronikání českého kapitálu na Balkán.

Češi se podíleli na zakládání bank, pojišťoven, spořitelen i průmyslových podniků.

Problematika byla již zpracována mnoha českými historiky a publicisty – uveďme např. Ctibora Nečase. Zabývat se tímto tématem ale není posláním autorova článku. Tento historický exkurs má jen umožnit bližší seznámení s uvedenou tematikou. Není cílem tohoto článku seznamovat čtenáře podrobně se vztahy mezi českými politiky a Jihoslovany za první světové války. Tématem se podrobně zabývala např. již M. Paulová ve svých knihách *Maffie, Maffie a Jihoslované za světové války*. Nevěnujeme se ani známé májové deklaraci z května 1917.

Svoji práci směřujeme ke srovnání vývoje v obou zemích od léta až podzimu 1918 na základě v České republice dosud nepublikovaných materiálů z fondů ARS v Lublani. Když se zaměříme na porovnání situace ve státní správě ve Slovinsku a v českých zemích na podzim roku 1918, lze dojít k těmto závěrům: V českých zemích byly personální změny minimální. K výměnám docházelo jen v nejkřiklavějších případech, kdy skutečně setrvání úředníka na uvedené pozici již bylo naprosto politicky neúnosné z důvodu tlaku národního výboru i obyvatelstva. To se stávalo u osob, které se za války výrazně prorakousky angažovaly. Ale i v těchto případech byl úředník povolán do zázemí – na místodržitelství, případně přesunut do druhé části země, kde ho nikdo neznal, eventuálně byl penzionován. Jak autor článku uváděl ve své studii: *Výměny úředníků státní správy v českých zemích v letech 1918–1920*. In: *Paginae historiae* 6/1998, s. 210–253, nepodařilo se mu prokázat případ perzekuce bývalých rakouských úředníků. Přeložených úředníků bylo dokonce více české národnosti než německé. Na území Slovinska byla situace složitější, tam v mnoha případech ve městech i oblastech se slovinskou většinou působili němečtí úředníci (o oblastech u italské hranice má autor jen málo informací), kteří většinou ani neovládali slovinštinu. Proto zde byla situace vyostřenější a tlak na výměny úředníků radikálnějším samozřejmě v rámci možností. Když za proněmecky smýšlející úředníky nebyla tehdy náhrada, spokojila se Národní vláda v Lublani s tím, že složili služební přísahu a pokud byli ve státní službě, měli úřadovat podle pokynů vlády. Ale samozřejmě, pokud to šlo, snažila se vláda v Lublani co nejrychleji rakušácky smýšlející úředníky vyměňovat za Slovinci. Dálo se to i ve slovinskými dobrovolníky obsazené části Korutan /Koroška/. V Italy okupovaných oblastech byli zase dosazováni úředníci italští. Slovinská vláda měla veliké problémy s ubytováním pro slovinské úředníky s rodinami, které vyháněli Italové z Terstu. Ve slovinskou vládou kontrolovaných územích byli vyměněni např. soudci v Celji, Lublani, Novem Meste, Mariboru. Téměř ihned po převratu – 7. listopadu 1918 došlo k výměně okresního hejtmána v Lublani. Ještě dříve, 4. listopadu byli odvoláni správci okresního hejtmanství v Brežicích

a Celji. Postupně docházelo k výměně okresních policejních komisařů a dalších úředníků např. na poštovním ředitelství poštovní ředitel, poštovní rada poštovní komisař. Narodni svet v Postojni usiloval o výměnu okresního hejtmana Dr. Plinostera, který za války proslul prorakouským postojem. Narodni sveti /narodne viječe/, které prohlašovaly svoji podřízenost buď vládě SHS v Záhřebu, nebo Národní vládě v Lublani na regionální a místní úrovni vznikaly od října 1918. Podobně jako v českých zemích u nich vznikaly ozbrojené jednotky tzv. Národní stráž. Jejich členy byli převážně příslušníci inteligence, a to nejen ve městech jako u nás ale i na venkově – advokáti, učitelé, dále starostové obcí, podnikatelé – obchodníci, nebo statkáři a sedláci. Významnou měrou, na rozdíl od nás, v nich byli zapojeni faráři, což souviselo s významem římskokatolické církve ve Slovinsku. Velmi zjednodušeně řečeno, na rozdíl především od Čech, méně už od Moravy, kde byla katolická církev pokládána za do značné míry prorakouskou a prohabsburskou, má katolická církev ve Slovinsku mnohem větší význam jako církev národní. U nás snad do určité míry analogické se situací na jižní Moravě.

NS se pokoušely vyvíjet činnost v oblasti vojenské, zásobovací i správní. Identicky jako u nás žádali o instrukce, ale v Záhřebu nebo Lublani, jak mají postupovat, např. vůči stávajícím orgánům státní správy.

Obecně řečeno, podobně jako u nás, se vláda v Lublani snažila činnost narodnih svetů postupně utlumovat a postupně předávat státní správu do rukou „normalizovaných“ státních hejtmanství. Dle vyhlášky Ministerstva vnitra z 5.–6. listopadu 1918 byly okresní soudy, starostové obcí, finanční a jiné úřady povinny poslouchat příkazy NV v Záhřebu. Uvedené úřady byly povinny převzít veškerou místní exekutivu a též spolupracovat s místními narodnimi sveti při obraně národní nezávislosti. Dle autorova názoru nedosáhly narodne sveti v podzimních měsících roku 1918 ve Slovinsku až takové moci jako to bylo v případech některých národních výborů u nás, kde vznikaly až téměř samostatné republiky.

6. Rozbor pramenů a literatury

K článku, který je především postaven na archivních pramenech, byla provedena obsáhlá rešerše ve fondu Narodni svet v Arhivu republike Slovenije v Lublani. Karton č. 2 obsahuje mj. zákon o jednacím řádu chorvatského parlamentu (saboru) z 11. října 1918 (vydaný 1. listopadu 1918) Dále se zde nacházejí některé zákony vydané vládou SHS v Záhřebu, uvedme např. věstníky č. 1–8 z 23. 11.–23. 12. 1918 o jmenování vojenských velitelů v jihoslovanských zemích bývalé monarchie i o ustanovení jednotlivých vojenských jednotek v bývalé rakouské části SHS (Broj, tj. tisk 95/Pr. 1919 aj.) Rovněž obsahuje

odpověď listu Jugoslovenske Primorje na články v italském tisku v rozmezí od 24. listopadu do 6. prosince napadající jihoslovanskou politiku.

Seznam literatury a publikovaných pramenů jen velmi výběrový. K nezákladnějším slovinským pramenům k tématu patří: Sejni zapisniki Narodne vlade Slovincov Hrvatov in Srbov v Ljubljani in deželnih vlad za Slovenijo 1918–1921. 1 Del: Od 1. Nov. 1918 do 26. Feb. 1919. Ljubljana 1998. V podstatě se jedná o protokoly ze schůzí Národní vlády v Lublani a později, od 2. února 1919 místní vlády pro Slovinsko. Rovněž uvedme vzpomínky slovinského politika B. Vošnjaka: Dnevnik iz prve svetovne vojne. Ljubljana 1994.

K uvedené práci byl mj excerpován slovinský časopis Arhivi (spíše než s Archivním časopisem porovnatelný s českým Sborníkem archivních prací) r. 1985–1997. K autorem studované problematice se vztahují články Nevenky Troha: Uprava u Slovenskom primorju (pregled) in Arhivi XX/1997, s. 88–102. Zde se pojednává o období italské správy v Přímoří v období listopad 1918–září 1943 a správném rozdělení oblasti. Druhý článek pojednává o státní správě na jugoslávském území Slovinska. In: Arhivi XVIII/1995.

Z další slovinské literatury uvádím jen výběrově následující publikace: Pirjevec, J.: 1918–1992 Jugoslavija/Nastalek, razvoj, ter rozpad Titove Jugoslavie (Vznik, vývoj a rozpad Titovy Jugoslávie). Koper 1995, s. 11–30. Publikace je zaměřena na Jugoslávii po 1. prosinci 1918, jen zde jen několik odkazů k válečnému a předválečnému vývoji. Dále byl prostudován sborník Slovenski zamisli o prihodnosti okrog leta 1918 (Slovinské snahy o odtržení kolem roku 1918). Ljubljana 2000, Pleterski, J.: Prva odločitev Slovincov za Jugoslavijo. Politika na domačih tleh med vojno 1914–1918. (První připojení Slovinců k Jugoslávii. Slovinská domácí politika za první světové války 1914–1918) Ljubljana 1971. Publikace pojednává o situaci na slovinské vnitropolitické scéně za první světové války. Konečně uvádím práce J. Prenovška: Slovenska osamosvijitev v letu 1918 (Slovinské vyhlášení nezávislosti v roce 1918). Ljubljana 1998 a B. Balkovce: Prva slovenska vlada 1918–1921. K nezákladnějším pramenům patří: Sejni zapisniki Narodne vlade Slovincov Hrvatov in Srbov v Ljubljani in deželnih vlad za Slovenijo 1918–1921. 1 Del: Od 1. Nov. 1918 do 26. Feb. 1919. Ljubljana 1998. (Zápisy ze schůzí národní vlády SHS v Lublani a místních vlád pro Slovinsko 1918–1921). Za zmínku jistě stojí i seriál dvaceti článků pod názvem: Slovenska politika med prvno svetovno vojno, od mladého slovinského historika M. Šorla, který vycházel v listu Delo 8. – 31. 5. 1997. K problematice Korutan uvádím např. publikaci J. Pleterski: Koroški plebiscit. Ljubljana 1972.

Z české a československé literatury je v každém případě nutno uvést především dílo kolektivu autorů: Dějiny jihoslovanských národů. Praha 1998

i starší souborné dílo, též od autorského kolektivu: *Dějiny Jugoslávie*. Praha 1970. Novější publikace má dle autora podrobněji propracovány statě věnující se slovinské společnosti na přelomu 19. a 20. století i za Velké války. Starší publikace nejde při popisu vývoje ve slovinských zemích tolik do hloubky a je do značné míry ideologicky zbarvena. Vztahům Čechů a národů bývalé Jugoslávie od nejstarších dob až po současnost se věnuje práce V. Žáčka a kol. *Češi a Jihoslované v minulosti. Od nejstarších dob do roku 1918*. Praha 1971. Práce je ale zaměřená spíše na 19. století a vývoji v druhé polovině roku 1918 jsou věnovány pouhé tři strany textu, z nichž je ještě většina věnována revolučnímu hnutí námořníků v přístavu Pula. Uvádíme též ve Slovinsku vydaný článek Ct. Nečase: *Na pragu česko-slovenskih finančnih stikov*. In: *Zgodovinski časopis (Historický časopis)*, leto 1989/1, letnik 43, s. 49–57. Práce J. Pirjevce vyšla též v češtině: *Jugoslávie 1918–1992*. Praha 2000. Rovněž je třeba uvést sborník z mezinárodní konference v pražském Klementinu: *Slovinsko, malá země mezi velkými sousedy*. Praha 1999.

POZNÁMKY

- ¹ Ke vzniku politických stran ve Slovinsku viz: Kolektiv autorů: *Dějiny jihoslovanských zemí*. Praha 1998, s. 347–352, 357–369. Rovněž práce autorského kolektivu: *Dějiny Jugoslávie*. Praha 1970, s. 342–346. Nelze zapomenout na práci Žáčka V. a kolektivu: *Češi a Jihoslované v minulosti*. Praha 1975, s. 403–487, 488–592.
- ² Perovšek, J. *Slovenska osamosvojitve v letu 1918*. Ljubljana 2000, s. 50–56. Pleterski, J. *Prva odločitev za Jugoslaviju*. Ljubljana 1971, s. 251–268.
- ³ Jak se o situaci Slovinců a Chorvatů na jednáních v Bělehradě později vyjádřil chorvatský spisovatel Miroslav Krleža: „Naše postavení v Rakousko-Uhersku se ocitlo pod trůnem Karadjordjevičů jako láhev od piva na smetišti“. In: Pirjavec, J. *Jugoslavija 1918–1992*, s. 11.
- ⁴ NS Ljubljana kart. 1, bez čj.
- ⁵ Vše podrobně uvádí Pleterski, J. c. d. s. 251–268. Rovněž Šorl, M. *Slovenska politika med prvo svetovno vojno*, 20. pokračování. In: *Delo* 31. 5. 1997.
- ⁶ Problematice území okupovaných Italy se věnuje např. 15. zasedání Národní vlády SHS v Lublani ze dne 14. listopadu 1918. In: *Sejni zapisniki Narodne vlade Slovincov Hrvatov in Srbov v Ljubljani in deželnih vlad za Slovenijo 1918–1921*. 1 Del: Od 1. Nov. 1918 do 26. Feb. 1919. Ljubljana 1998, s. 107 – *Narodna viječ v Záhřebu doporučuje všem obcím, které byly okupovány italskou armádou, aby neprotestovaly jenom u velitelství dotyčných jednotek. Mají poslat protest do Záhřebu, aby NV intervenovala u spojeneckých vlád Dohody a Itálie obsazené obce opět vyklidila.*
- ⁷ K problematice Korutan doporučuji již uvedenou publikaci Pleterski, J. *Koroški plebiscit*. Ljubljana 1972. Též práci autorského kolektivu: *Dějiny jihoslovanských národů*. Praha 1998. Rovněž druhou kolektivní publikaci: *Dějiny Jugoslávie*. Praha 1972. V neposlední řadě i některé z příspěvků sborníku z mezinárodní konference: *Slovinsko, malá země mezi*

velkými sousedy. Praha 1999. K tématu Korutan též proběhla 22. června 2000 mezinárodní konference ve slovinské Lublani pod patronátem rakouského Institutu pro východní a jihovýchodní Evropu a slovinského Senátu, již se měl autor článku možnost zúčastnit.

⁸ Podle hlášení Narodnega viječa v Zagrebu (dále NV) z 26. na 27. 11. 1918 se projednávala cesta osmnácti jihoslovanských delegátů do Bělehradu. Ve vlaku kterým cestovali, byl připraven i zvláštní salónní vůz pro regenta prince Alexandra, pro případ, že chtěl navštívit jihoslovanská území.

⁹ Dle zpráv z Bakeru přístav obsadily italské jednotky stanici Baker a na Národním domě v Drage vyvěsily svoje prapory. V Rijece nařídil italský velitel, že se všechny civilní úřady musí podrobit nařízením italského národního výboru /Consiglio nazionale/. V Opatiji ustanovili italského starostu a rozpustili místní městskou radu. Ostrov Cres začaly obsazovat ve jménu italského krále italské jednotky a došlo k jejich krvavému konfliktu s místní jihoslovanskou mládeží. Došlo k tomu, když italský vojenský velitel vyhlásil, že ostrov obsazuje ve jménu italského krále. Srážka s Jihoslovany skončila útekem italské vojenské jednotky. Po střetnutí vydali Italové plakáty, ve kterých oznamovali, že italská okupace ostrova je pouze dočasná a že vše definitivně vyřeší mírová konference. Francouzi dnes nepřevzali vládu nad Rijekou. Nacházejí se ve městě pouze na několik dní. Na guvernérském paláci visí pouze italská vlajka. Zvláštním parníkem přijelo do města asi osm set anglických vojáků, kteří pochodovali do města se svojí vlastní hudbou.

¹⁰ Marin Glavin, kaplan z Oprtalje v Istrii hlásil, že v jejich městečku je nějakých čtyři tisíce obyvatel, z toho osm set Italů, kteří jsou silně nacionální. Nejvíce je pobouřilo ustanovení národní stráže a to tím, že jim bylo zabaveno množství vína a potravin. Též se obávali toho, že by mohli být odstraněni ze zprávy obce, kde mají vzdor tomu, že tvoří menšinu, správu ve svých rukou. Kromě toho ho zavřeli, neboť nechtěl do 24 hodin odjet. Z tohoto důvodu, protože si nebyl jist životem odešel do Záhřebu. Italové čekají na příchod italského loďstva. Mezi místními sedláky je mnoho zbraní, neboť se velice těší na novu Jugoslávii a obávají se, že by je dříve mohla obsadit italská armáda (kart. 2).

¹¹ Podle zpráv ze Škofle Loky obsadili Italové též Rakitovec. Ve Škofje Loce byla srbská posádka o síle sedmdesáti mužů, kvůli obraně města vůči Italům. Italové též obsadili Postojnu. Informaci sdělil Krajský odbor Narodnega sveta, konkrétně okresní soudce Dr. Keršič. Na přání Jihoslovánů byla ustanovena demarkační linie, přes kterou bylo zakázáno přesunovat dělostřelectvo. Italské straně bylo nutno poskytnout všechny potřebné potraviny. NV v Záhřebu je o této situaci informována v tom smyslu, že pošle svého zástupce do Postojny (kart. 2).

Dle zprávy Narodnega sveta ze 7. listopadu 1918 italská jednotka o síle stočtyřiceti mužů obsadila Divaču. Ráno přijde ještě další setnina. (telegram Divača NS č. 208/6. 11. 1918 (kart. 4).

¹² Zajímavá je i situační zpráva z Vídně, která charakterizuje tamní situaci: politická perzekuce, nedostatek potravin, mnoho dělníků bez práce. Každá rodina má nárok na plyn za dvacet haléřů. Továrny musí propouštět svoje staré pracovníky. Všude se potuluje mnoho bezprizorných lidí, bývalých vojáků. Železnice několik dní nejezdily, tramvajová doprava bude teprve ustanovena. Deníky postupně připravují obyvatelstvo na další vlnu strádání. Město je ještě v nejnужnější míře zásobeno žitem a masem. Nejsou ale brambory a cukr. Parní mlýny zastavily práci, není tedy kdo by umlel zrní a dal lidem mouku. Všechny tyto materiální momenty nabývají i politických rozměrů. Obyvatelstvo prý není spokojeno se současnou židovskou vládou a očekávají se protižidovské nepokoje. Vídeňská vláda upozor-

ňuje na příklad Moskvy, kde se dějí věci, které nikdo neočekával. Všude ve Vídni se potuluje mnoho propuštěných úředníků, kterých je snad až osmdesát tisíc a dezaktivovaných důstojníků. Vídeň je plná duševního proletariátu. Cizí státní příslušníky rakouská vláda nijak nepodporuje, proto mají spolu s demobilizovanými jihoslovanskými vojáky odjet urychleně domů, v této záležitosti se mohou spojit s zastoupením SHS na bývalém Ministerstvu obrany. V Lublani dne 8. 12. 1918. (kart. 2, sine čj.) Ještě k situaci v Německém Rakousku: Zahraničnímu úřadu pro Německé Rakousko byl zaslán telegram ohledně situace jihoslovanských úředníků na jeho území. In: Sejni zapisniki... z 5. jednání vlády ze 14. listopadu 1918, s. 108.

- ¹³ Narodni odbor – pobočka Narodnego sveta Mislinja/Misling/, který byl ustanoven dne 5. listopadu 1918 – žádal o instrukce. Krajský odbor NS v Trebeljem oznámil svoje ustanovení dne 11. listopadu 1918.

Z dalšího: 7. listopadu 1918 přišel pozdrav českých poslanců, kteří se vrátili z jednání ze Švýcarska.

Rovněž 7. listopadu 1918 informoval NS, že do jeho ústřední kanceláře ve Františkánské ulici v Lublani docházejí stovky žádostí, dopisů, telegramů. Úřad zavedl takovou praxi, že v případech, kde vyžaduje písemnou odpověď posílá přípis s tímto sdělením nazpátek. V Lublani byl zřízen ústřední úřad Národní obrany, který zřídí krajská velitelství. Všechny obranné organizace ať již obecní, nebo spolkové (Orli, Sokolové, hasiči, lovecké spolky, budou sjednoceny v jednotné organizaci státní obrany. Vstup do Národní obrany je povinností (každého občana. Jde o obranu vlastního života a majetku, neboť v jednotě je síla. Zvláště je apelováno na veškerou inteligenci, především na duchovenstvo a učitele, kteří mají široký vliv na obyvatelstvo, aby jej v tomto směru uplatnili (kart. 4).

Toto oznámení má platnost úřední vyhlášky. Starostové mají kromě toho, ještě pokyny jak mají úředně postupovat. V Lublani 6. 11. 1918 (kart. 4).

- ¹⁴ 9. listopadu 1918 žádali z Logatce slavné finanční ředitelství v Lublani o přidělení několika úředníků, neboť je nutně potřebují (kart. 4). Narodni Svet v Postojni žádal předsednictvo NS v Lublani o výměnu okresního hejtmana v Postojni Dr. Plisnotera. Podle něho mimo jiné proto, že je Němec a neovládá dobře slovinštinu. Ruku v ruce s rakouskou armádou v roce 1915 perzekvoval všechny nepohodlné osoby: mj. advokáta Dr. Valjevce, nadučitele Punčuna a notáře Kogēja. K uvedené situaci přispělo i to, že v Postojni bylo od roku 1915 velitelství sočské fronty a hejtman se s řadou důstojníků tohoto velitelství osobně znal. Za války se proslavil jako známý nepřítel Slovanstva. Za války např. zakázal vzpomínkovou slavnost na Dr. Kreka. Ostře odsoudil i proslov k 50. výročí místní knihovny. Ještě ve dnech 30. a 31. 10. 1918 si prý pozval na pohovor úředníky – jednomu vytkl, že je Deutschenhasser (nepřítel Němců), druhému, že na svém domě vyvěsil jihoslovanskou vlajku, třetímu, že je nejsmutnějším agitátorem za Jugoslávii, neboť, kdyby zůstal věrný Rakousku a v dynastii mohl být úředníkem pod penzí. NS požaduje jeho odstoupení a předání funkce komisaři Senekovičovi. NS se dále tázal, co je pravdy na tom, že by Národní vláda chtěla Plisnotera dosadit do Lublaně a že by měl dostat čtyřicetidenní dovolenou a vrátit se zpět do služby (kart.3).
- ¹⁵ Josip Zupan velitel Národní obrany v obci Dovje se chtěl informovat, zda je pravda, že má být odstraněn národně uvědomělý starosta obce p. Francet Jakelj, který např. nechtěl odsoudit k trestu smrti nevinného Ivana Brencce z Dovje. Zpráva ze 7. listopadu (kart. 4).
- ¹⁶ Okresní hejtmanství v Brezici zase žádalo o instrukce kolik má poslat brambor do Mariboru. Uvádělo, že hromadné rekvizice brambor jsou pro rekvizitora životu nebezpečné –

9. 11. 1918 (kart. 4). Protest NS v Rajhenburgu NS v Lublani a sice obcí, dvanácti spolků a 541 hospodářů a selek. Stěžovali si na to, že okresní hejtmanství v Brežicích se neohlíží na jejich mínění. Ministerstvo sociální péče jim prý nařídilo prohledat sklady trhovců, ve kterých se předpokládalo, že se v nich nachází množství cukru. Trhovci potom zboží v noci přemísťovali. Zjistilo se, že většina skladů je zamčena. Přesto se pak našlo u bývalého starosty 5q a u občana Škrbece 70 kg cukru. Pisatelé protestu tedy požadovali, aby cukr nejprve dostala obec. Nakonec se cukr opět objevil u trhovců, kteří ho předtím schovávali. Obyvatelé jsou prý rozlobeni.

¹⁷ Předsednictvo NS sdělovalo NS v Žalci u Celji k jejich dotazu, že koně získané po rakouské armádě má buď prodat místním sedlákům, nebo poslat dále do savinjské doliny, nebo do slovinských území východního Štýrska – 10. listopad (kart. 4).

¹⁸ Dle zprávy NS z Rakeku se zde objevila skupina rakouských důstojníků s poštovním vlakem, ve kterém vezli 1 000 000 lir ukradených v Itálii. Po domluvě s místním austrofilsky smýšlejícím důstojníkem se rozhodli pokračovat v cestě autem. Brzy měli na automobilu defekt, přitom je kontrolovala jednotka Národní stráže z Rakeku, která liry zabavila. Hned následující den dorazila do města skupina dvaceti mužů rakousko-uherské armády a peníze musely být předány přímo arcivévodovi Albrechtovi (kart. 4). Zpráva i o tom, že se 28. listopadu ustanovil a 5. prosince převzal správu NS (kart. 4).

¹⁹ Podle zpráv z Lucie v Istrii ji 9. listopadu 1918 obsadili Italové. Vyvěsili též svoji vlajku na obecním úřadě. Tamní NS se tázal, jak má v této situaci postupovat (kart. 4).

²⁰ Ajdovščina hlásila, že přišel rozkaz českému pluku o tom, že se má rozdělit na jednotlivé oddíly a opustit Vipavskou dolinu. Zdejší národní výbor co nejdůrazněji žádal zrušení takového rozkazu. Kromě toho upozorňoval, že se tu nachází tolik zbraní a střeliva, že by celá dolina mohla vyletět do vzduchu. V celém Přímoří vládne anarchie, které prý brání jen český pluk. V případě odchodu pluku se odhadují škody způsobené drancováním přibližně na 1,5 miliardy K.

Poznámka úřadu: staniční velitelství neví nic o tom, že by český pluk měl opustit Ajdovščinu (kart. 4, bez data a čj.).

²¹ 27. prosince 1918 Dr. Červer, který jako člen delegace NV v Záhřebu měl odcestovat na mírovou konferenci do Paříže, dostal od vojenského velitelství v Lublani k dispozici automobil. V Opatiji /Abbazia/ mu ho velitelství italské posádky zabavilo. O celé záležitosti byl informován Ivan Hribar.

²² Terst: podle zpráv nadučitele Dimnika se dnes vrátil z Terstu úředník při železničním ředitelství v Terstu. Tvrdí, že situace z národnostního hlediska není tak strašlivá, jak se tvrdí. Je nutno říci, že Italové postupují hodně kulantně. Německé školy jsou zcela zavřené, slovinské školy nedovolili otevřít. Učebnice sestavené v rakouském a jihoslovanském duchu se prý musí co nejdříve přepracovat. Italská okupační správa sice brání projevům národního smýšlení neitalského obyvatelstva, ale neděje se to alespoň násilím. Obyvatelstvo bez rozdílu národnosti prý Italy nemá rádo a panuje tu veliké rozčarování nad současným stavem věcí. Očekávalo se totiž, že Italové s sebou přivedou veliké množství lidí a v důsledku toho stouply ceny o 300 %. Italové pak prý nelenili a sebrali vše, co tu dosud zbylo.

V důsledku toho stouply ceny ještě výše, než před italským obsazením. Nyní stojí např. 1 kg tuku 170 K. Zároveň si stěžují místní trhovci a obchodníci na to, že Italové špatně platí. Důsledkem toho prý je, že Italové nemohou získat nikoho z místních obyvatel, aby podporoval sjednocení s Itálií. Dokonce i italské obyvatelstvo si přeje, aby Terst zůstal svobodným přístavem.

Těžkou hlavu prý dělá jihoslovanským úředníkům dotazování se na termín výplat. Italské velitelství od nich požaduje úředníky aby přestoupili do italské služby a složili slib věrnosti italskému králi. Pokud to neudělají, budou prý vyhozeni na ulici. V tomto směru je nutno učinit potřebné kroky, aby se těmto lidem zachránila existence.

Jinak se vysloveně o národnostním útisku hovořit nedá. Při soudních jednáních se úřaduje, jako dříve se slovinskými stranami slovinsky (kart. 4).

NS v Lublani 21. 12. 1918 informoval o tom, že italská okupační správa v Terstu se usnesla, že všichni obyvatelé, kteří žijí v bytech patřících bývalému penzijnímu fondu rakouských státních železnic musí tyto byty k 1. 1. 1919 vyklidit. Někde jsou tyto byty soukromým majetkem bývalých pracovníků rakouských státních železnic, kteří nemají kam jít. Byl proto žádán Bělehrad, aby v této záležitosti intervenoval u italské strany (kart. 4).

V Škodenji v Istrii se prý objevilo několik karabiniérů, kteří přebarvovali slovinské nápisy. Tvrdili, že tak činí na příkaz shora. Provázeli je bývalý nadstrážmistr Miklavšič. Vyhržovali prý každému, kdo neuposlechne, že ho zavrou. Především přišli k dělnickému podpůrnému spolku u sv. Jakuba, kde měli velký slovinský nápis. Včera pak přikázali jednomu odborníku spotřebního spolku, aby přemazal nápis „Narodni dom“ na průčelí domu. Tak se chová italská vláda pod heslem „giustizia e liberta“ (sic)! Dle zprávy z Terstu z 14. prosince 1918. Na zastupitelství v Terstu prý zavřeli všechny prostory, kde pracovali předcházející referenti, a řekli jim, že už nemusí chodit do práce. Totéž jim řekli v učtárně, kde připravují výplaty pro úředníky státní správy, mezi nimi též pro státní učitele. Slovinští státní učitelé dodnes neobdrželi výplaty a bojí se, že je na příkaz shora nedostanou vůbec.

²³ Dle zprávy Borisa Kukara, právníka – nyní pracujícího při staničním velitelství v Lublani – vyjímáme: Uvedený přijel jako kurýr Zemského NS v Gorici, protože v dopise dr. Podgornika nebylo možno vše vylíčit. Vše je v rukou vojenské zprávy, jako císař ji řídí italský velitel generál Rodino. Rozpustil všechny úřady italské i slovinské, včetně Narodnega sveta a staničního velitelství. NS musel opustit okresní hejtmanství, kde prý bude sídlit prefektura, v prostoru staničního velitelství se usídli velitelství 21. armádního sboru. Byla rozpuštěna finanční a Národní stráž.

Dnes byly po městě vyvěšeny cedule, jež obsahují informace, že všichni bývalí příslušníci rakousko-uherské armády se musí ohlásit do 15. tohoto měsíce do 9. hodin večer. Do té doby musí odevzdat všechny zbraně a obléci se do civilních oděvů, pokud nevládní civilní oblečení musí z uniformy odpárat vojenské identifikační znaky. Všechno obyvatelstvo obdrží nové legitimace, pouze v italštině. Přišel též rozkaz, že všichni obyvatelé, kteří v tomto kraji neměli trvalé bydliště před rokem 1914, musí odejít. Jihoslovanská zástava na staničním velitelství byla odstraněna. V Gosposké ulici byly tři vlajky zapáleny. Po městě je ale ještě rozvěšeno mnoho dalších vlajek.

Vše se též prý rekvíruje, potraviny, koně, telefonní materiál, vše, co jim (Italům) přijde pod ruku, velice bezohledně. Lidé jsou tím velice rozezleni, neboť Italové nikomu nic neplatí, ale dávají pouze potvrzení. Všechny známky jihoslovanských barev se musí odstranit. Proslýchá se veřejně i kuloárech, že Italové chtějí převést správu na nižší úroveň do města Nanosu a podnikají k tomu všechny patřičné kroky.

NS (Národní výbory) nemají žádné správní pravomoci, a nevědí si tudíž rady a nemají spojení s centrem. Italové prý nezajišťují pro město žádnou aprovizaci, ale lidé, kteří mají vlastní potraviny nestrádají. Zemský odbor Narodnega sveta v Gorici proto žádá Lublaň o zaslání zvláštního zplnomocněnce, který by hájil jejich národní zájmy v Gorici. Italové

jejich odbor neuznávají, a jako civilisté nemají žádné pravomoci. Žádají též o technický průkaz k vozidlu v italské a francouzské řeči (kart. 5, NS čj. 222/1918 z 16. 11. 1918).

²⁴ 28. prosince 1918 přišly zprávy o bojích v Korutanech. Ve Velikovci /Völkermarktu/ Němci porušili příměří. Organizují prý ozbrojené selské tlupy. Probíhají boje v Ezendorfu Labudu a St. Paulu. V Labudu slovinská posádka ustoupila. Podobně zpráva z Lublaně z 21. 12. 1918. V sobotu dne 14. prosince dorazila do Grabstajnu srbská jednotka. Místní německé obyvatelstvo Srby pozvalo a pohostilo. V noci Němci ze skrytu odstranili zbraně a pozvali z Celovce dvě setniny vojáků se šesti strojnými puškami. Spící Srby pak v šest ráno přepadli v místní škole. Překvapení Srbové se nemohli bránit. Většina jich uprchla. Dva byli mrtví. Němci dokonce stříleli i do kostela, kam Srbové uprchli. V Lublani zavládlo ohromné rozhořčení nad chováním Němců (kart. 4). V jiné zprávě z 19. listopadu 1918 žádali z hospodářského úseku NS v Lublani France Smodeje, vikáře a předsedu Narodnega sveta pro Korutany, o zaslání popisu stavu německého průmyslu v těch částech Korutan, které požaduje Jugoslávie (kart. 5, NS čj. 229/1918 z 17. 11. 1918).

²⁵ I z počátku listopadu zde máme mnoho zpráv určených NS v Lublani a dále Narodnemu Vijeću v Záhřebu o ustanovení místních NS: např. z 3. listopadu 1918 Oplotnica v Okošku. Přípis je jako obvykle doplněn seznamem funkcionářů. Z Okoška oznamovali též, že dne 10. listopadu se ustanovil oddíl národní stráže, který naléhavě žádá o instrukce (kart. 5, čj. 201/1918 z 16. 11. 1918).

Z Kozje na Štajerskem došla dne 16. listopadu 1918 zpráva z 3. 11. 1918 o ustanovení kozjanského odboru NV v Záhřebu sestávajícího z těchto šesti členů: předseda dr. Franc Jankovič, poslanec říšské rady, velitel Národní stráže, notář jednatel, Rudolf Kramer, notářský kandidát. Zároveň upozorňují, že na jednání důvěrníků celého kraje bylo zdůrazněno, že panuje velký strach ze strany obyvatel oblasti ležící na chorvatské hranici, neboť směrem od chorvatské hranice se potulují tlupy čítající od osmdesáti do šesti set mužů, které kradou a pálí. Panuje prý obava, že by tyto tlupy mohly udeřit na sv. Peter pod sv. horami, kde je více velkých obchodů, v Imenu, Podčertku aj. Starosta z Velikego Kamna se obává podobných elementů i v jeho obci a v blízkém Reštanju, kde je mnoho nezaměstnaných horníků. V horách se potom pohybují zběhové, kteří se letos dopustili už více vražd. Z Kozje proto žádali o co nejrychlejší zaslání vojenské pomoci o síle osmdesáti mužů vybavených zbraněmi a střelivem. Jejich ubytování a stravování prý bude zařízeno dle možností (kart. 5, NS čj. 204/1918).

²⁶ (Kart. 5, NS čj. 169/1918 z 16. 11. 1918.)

²⁷ (Kart. 5, čj. 638/1918 z 26. 11. 1918.)

²⁸ Z Mokronog psali, že se šíří šeptaná propaganda, rozšiřovaná některými rozvratnými elementy, že prý dříve bylo lépe než za Srbů. Zástupci místních (krajevih) národních výborů soudního okresu Mokronog žádají, aby naše vláda vystoupila proti všem těmto velezrádcům úřední cestou, neboť jen to zaměřeno proti sjednocené SHS. Mokronog 29. 11. 1918 (kart. 5, čj. 869/1918 z 4. 11. 1918).

16. listopadu 1918 přišla zpráva o ustanovení místní organizace NV v Bizeljsku na Štajerskem dne 1. listopadu 1918. Mezi představiteli narodnega viječa (narodnega sveta) byli od predsedy níže: přednosta (stanice?); tajemník: farář; velitel Národní stráže: šikovatel; tajemník: učitel; důvěrník: učitel; tajemník: obchodník (kart. 5, NS čj. 210/1918).

Štýrsko – okolí Celje – Ze Šmarje pri Jelšach došla zpráva o ustanovení NS dne 3. 11. 1918. Nejsou uvedena povolání členů (kart.5, NS čj. 208/1918).

Š – Planina pro Celji – ustanovení NS 4. 11. 1918

předseda: nadučitel

zástupce: farář

tajemník: učitel

pokladník: pošťák

členové: starostové okolních obcí. Píší, že žádají slavnou NV v Záhřebu o zaslání příslušných rozkazů, jak mají postupovat (kart. 5, NS čj. 207/1918).

Zpráva o ustanovení NS pro Pliberk a okolí ze 14. 11. 1918

předseda: školník

zástupce: vrchní geometr

tajemník: občanský tajemník

pokladník: kaplan

členové: starostové okolních obcí

Odbor se dělí na úseky pro zásobování a obranu. Pro obec Libuča byla též ustanovena Národní stráž. Nemají ale dost zbraní a střeliva – pouze 10 pušek a potřebují jich šedesát. Prosí proto o zaslání dalších (kart. 5, NS čj. 226/1918 z 17. 11. 1918).

Podobně ve svém zápisu z 13. 11. 1918 sděloval své ustanovení NS ve Sladke Gore, soudní okres Šmartno pri Jelšach, okresní hejtmanství v Celji.

předseda: nadučitel

zástupce: farář

pokladník: obchodník

V Národní obraně je přes padesát členů. Zdvořile žádáme o další instrukce ohledně činnosti Národní stráže. (kart. 5, NS čj. 226/1918 z 17. 11. 1918).

Z 3. listopadu 1918 je projev oddanosti zasláný obecním odborem obce Dolní Idrija. NS v Lublani se dává na vědomí ustanovení Narodnega odbora i Národní stráže a jmenuje tam dva zástupce (kart. 5, NS čj. 120/1918 z 17. 11. 1918).

Krško – Radeča pri Zidanom moste in Loka pri... místní výbor NV 27. 10. 1918
předseda: notář

velitel N. O. (stráže): advokátní praktikant
jednatel: nadučitel členové: růz.
(kart. 5, NS čj. 174/1918 z 27. 11. 1918)

Škofja Loka 27. 10. 1918. Ve smyslu výzvy NV v Záhřebu ze dne 23. 10. 1918 se zde 25. 10. se zde ustanovil odbor dne 25. 10.
předseda: advokát
velitel N. O. (stráže): statkář a soudní úředník
jednatel: soudní úředník
(kart. 5, NS čj. 218/1918 z 16. 11. 1918)

Taktéž Šmartno pri Slovenjgradcu – tamtéž, Šmartno, Pameče a Stari – 27. 10. 1918
předseda: vrchní farář
místopředseda: advokátní koncipient
velitel N. O. (stráže): velkostatkář a obchodník
zástupce velitele N. O.: velkostatkář a obchodník
(kart. 5 čj. 245/1918 z 16. 11. 1918)

Mozirje trg – ustanovení NS dne 29. 10. 1918, oznámení NV v Záhřebu
předseda: lékař
velitel N. O. (stráže): obchodník
jednatel: učitel
(kart. 5 čj. 184/1918 z 16. 11. 1918)

Kraňsko – Sodražica (Kočevje) ustanovení NS 30. 10. 1918
(kart. 5 čj. 186/1918 z 16. 11. 1918)

Kranj – ustanovení odboru NS dne 29. 10. 1918
předseda: Ciril Pirc
místopředseda: děkan
tajemník: dr.
pokladník: dr.
náměstek tajemníka pro účetnictví: advokátní koncipient
Odbor NS v Kranji se též dotazoval, jestli se ve všech obcích kraňského politického kraje sestavují Národní odbory, které by potom zvolily společný NS pro celý politický kraj
(kart. 5 čj. 187/1918 z 16. 11. 1918)

Griže pri Celju –Štýrsko
1. 11. 1918 ustanovení odboru NV
Předseda: nadučitel
tajemník: učitel
(kart. 5 čj. 192/1918 z 16. 11. 1918)

Petrovče pri Celju
2. 11. 1918 ustanovení odboru NV
Předseda: obchodník a statkář
tajemník: obchodník
velitel N. O.: učitel hudby
zástupce: nadučitel
(kart. 5 čj. 192/1918 z 16. 11. 1918)

Šostanj
15. a 17. 10. 1918 ustanovení odboru NV
Předseda: JUDr. advokát
tajemník: obchodník
velitel N. O.: učitel hudby
zástupce: nadučitel
(kart. 5 čj. 552/1918 z 26. 11. 1918)

Kamnik
25. vinotoka 1918 ustanovení odboru NV
Předseda: dr.
tajemník: obchodník
velitel N. O.: Ivan Polak
tajemník: Anton Stergar
(kart. 5 čj. 553/1918 z 26. 11. 1918)

Žužemberk
26. 10. 1918 ustanovení odboru NV
Předseda: c. k. notář
velitel N. O.: reverent záložny
jednatel: obchodník
NS zároveň žádal Narodni viječ v Záhřebu o další pokyny a rozkazy, co má dalšího ve smyslu výzvy učinit.
(kart. 5, čj. 558/1918 z 26. 10. 1918)

Domžale – Kraňsko
27. 10. 1918 ustanovení odboru NV
Předseda: továrník
zástupce: statkář
velitel N. O.: není jasné povolání
jeho zástupce: statkář
jednatel: ...statkář
jeho zástupce: mlynář
zástupce: mládek ve mlýně
NS rovněž žádal NS v Lublani o své schválení a o další pokyny jak mají postupovat při jednání s jinými úřady, případně co dalšího má ve smyslu výzvy učinit.
(kart. 5, čj. 560/1918 z 27. 10. 1918)

Jesenice – Kraňsko

27. 10. 1918 ustanovení odboru NV

Předseda: starosta

zástupce: statkář

velitel N. O.: není jasné povolání

jeho zástupce: statkář

jednatel: ...statkář

jeho zástupce: mlynář

zástupce: mládek ve mlýně

NS též žádal Narodni svet v Lublani o schválení a o další pokyny jak mají postupovat při jednání s jinými úřady i co dalšího má ve smyslu výzvy učinit.
(kart. 5, čj. 565/1918 z 27. 10. 1918)

Šmartno pri Litiji – Kraňsko

30. 10. 1918 ustanovení odboru NV

Předseda: děkan

zástupce: statkář

tajemník: kaplan

jeho zástupce: kovář

pokladník: statkář

velitel N. O.: beneficijat

jeho zástupce: obecní rada

jednatel: ...statkář

jeho zástupce: mlynář

zástupce: mládek ve mlýně

NS zároveň žádal NS v Lublani o schválení a o další pokyny jak mají postupovat při jednání s jinými úřady i co dalšího má ve smyslu výzvy učinit.
(kart. 5, čj. 586/1918 z 26. 11. 1918)

Laški trg

30. 10. 1918 ustanovení odboru NV

Předseda: vrchní farář a děkan

1. zástupce: advokát

2. zástupce: obchodník

pokladník: výběrčí daní

tajemník: holič

(kart. 5, čj. 607/1918 z 26. 11. 1918)

Trbovlje

31. října 1918 ustanovení odboru Narodnega viječa (sveta). Oznámení o tom bylo do Lublaně zasláno 1. listopadu 1918. Členy odboru byli představitelé JBS, SLS, JSDS a to ze všech tří stran paritně po třech členech. Je to první známý případ, kdy byl NS složen paritně ze zástupců politických stran.
(kart. 5, čj. 609/1918 z 26. 11. 1918)

Mekinje

Oznámení NS o ustavení NV dne 3. 11., dáno na vědomí 4. 11. 1918.

Předseda: farář

zástupce: starosta

tajemník: statkář (nebo sedlák)

pokladník: statkář

(kart. 5, čj. 638/1918 z 26. 11. 1918)

Bohinjska Bistrica

Oznámení NS o ustavení NV dne 23. 10. 1918, dáno na vědomí 27. 10. 1918.

Předseda: hospodský a sedlák

velitel N. O.: sedlák

zásobování: sedlák

(kart. 5, čj. 849/1918 z 3. 11. 1918)

Oznámení NS o ustavení NV dne 3. 11. 1918, dáno na vědomí 1. 12. 1918.

Předseda: bývalý poslanec Říšské rady a lékař

místopředseda: vrchní rada u krajského soudu

velitel N. O.: notář

tajemník: notářský kandidát

členové: děkan, lékař

(kart. 5, čj. 867/1918 z 4. 11. 1918)

Kromě dalšího žádali z Logatce Finanční ředitelství v Lublani o přidělení několika úředníků, neboť je prý nutně potřebují. Narodni svet v Postojne žádal o výměnu krajského hejtmana Dr. Plisnotera¹⁴. Narodni svet v obci Dovje se naopak tázal, zda má být odvolán národně uvědomělý starosta¹⁵.

Dle zprávy odboru NS v Kamniku ze 7. listopadu se zdejší odbor ustanovil ve dnech 24.–25. října 1918 na vyzvání Narodnega viječa v Záhřebu. Za předsedu byl proklamací zvolen podepsaný Dr. Ivan Šubelj. Odbor pokládal za svůj hlavní cíl udržet klid a pořádek při přechodu ze staré do nové správy. Soukromě i veřejně varoval před nepromyšlenými kroky, a usiloval o to udržet klid a pořádek. Některé horké hlavy totiž odstraňováním nápisů, erbů a neoblíbených úředníků, prý činí vše jiné, než co je třeba skutečně udělat. Odbor hned, jak se utvořila nová vláda, zajistil tajné materiály zaslané od hejtmana místodržiteli a dal je k komisaři k prozkoumání. Odbor utvořil úsek obranný, zásobovací a úsek pro zajištění místní prachárny. V souladu s rozkazem tajemníka pro národní obranu převzal všechny zdejší vojáky pod svoje velení.

Z Kamniku se se rovněž tázali, jak je to s podřízením hejtmanství úřadu pro vnitřní záležitosti a na úlohu odboru NV, (NS) udržet na přechodnou dobu klid a pořádek, podle mínění předsedy splnil odbor svůj raison d'etre. Úseky NV by se v budoucnu mohly přidělit okresním hejtmanstvím jako poradní sbory (cor-

pora consultativa). Komisařství (nebo ministerstvo obrany by pro to mělo učinit všechny potřebné kroky: buď odbor rozpustí, nebo jeho úseky přidělí hejtmanství. Za dosavadní činnost by podle měl jejich odbor obdržet absolutorium. Dále psali, že by byli vděční za telegrafickou odpověď, respektive vyjádření (kart. 4).

Předsednictvo Narodnega sveta muselo řešit i problémy týkající se zásobování. Např. Okresní hejtmanství v Brezici ve své zprávě z 9. listopadu 1918 žádalo o informace kolik má poslat brambor do Mariboru. Upozorňovalo též na to, že hormadné rekvizice brambor mohou být za současné napjaté situace pro rekvizitora životu nebezpečné. Zároveň Narodni svet v Rajhenburgu žádal jaký má v Brezici zvolit postup proti šmelinářům.¹⁶ Narodni svet v Žalci u Celje se zase dotazoval jak má jednat v případě koní zabavených rakouské armádě.¹⁷

V obci Rakeku vznikla aféra se zabavením peněz rakouským důstojníkům.¹⁸ Přišly zprávy z přístavu Lucie, že ho obsadili Italové.¹⁹ Z odboru Narodnega sveta v Ajdovščině, kde se tázali, jestli skutečně musí odejít český pluk.²⁰ Z chorvatské Opatije zase přišlo hlášení o tom, že delegátu Narodnega viječa Italové zabavili služební automobil.²¹

Narodni svet byl podrobně informován o vývoji situace v Terstu²² a v Gorici.²³ Z drobných zpráv je zajímavá ta z 27. prosince 1918, o tom že při úřadu pověřence Česko-slovenské republiky Lublani bylo zřízeno poštovně kurýrní oddělení (kart.4).

Podobně jako v českých zemích i ve Slovinsku se po říjnu 1918 řešily otázky vztahů národní výborů a stávající státní správy.

Uvádíme zde příklad z Mariboru. 18. 11. 1918 – 26. 11. 1918

Okresní hejtmanství v Mariboru se dotazovalo na problém vměšování národních výborů do státní správy. Podání bylo určeno Národní vládě v Lublani. Z dotazu vybíráme:

K problémům, jež musí politická správa v poslední době řešit náleží také ten, že se Narodne sveti, přestože to bylo úředním výnosem Národního listu č. 11 zakázáno, vměšují do kompetencí politických orgánů. Ve zdejší politické správě se prý poslední dobou přihodilo více takových případů, a výsledkem těchto záležitostí byly veliké nepřijemnosti. Žádalo se proto, aby všechny NS byly úředně vyzvány, aby se nevměšovaly do exekutivy politické správy, když už to jinak nejde (kart. 4).²⁴

V zimě 1918–1919 byly Korutany další oblastí, kde se bojovalo o stanovení budoucích hranic území Slovinska i celého jihoslovanského státu. Uvádíme pro zajímavost situační zprávy z tohoto území.²⁵

NS Lublaň 15. listopadu 1918 sděloval, že dle informací z Mariboru zákonná ustanovení městské rady zůstávají v platnosti a k Německému Rakousku prý náleží Štýrsko, Korutany s připojením uzavřených jihoslovanských území. Jazykové ostrovy zůstávají pod německou správou. Poslanec Kuranda v diskuzi nárokoval pro

Deutschösterreich oblasti Kočevje a Ptuj. O Mariboru si prý myslí všichni Němci, že připadne Německému Rakousku. Dr. Renner je proti tomu, protože potom by Češi mohli klidně požadovat celou Vídeň. Okresní hejtmanství v Radgoni se prý chová velice vyzývavě, rekvíruje ve slovinských obcích a posílá potraviny Němcům.²⁶

Oznámení o konání IV. zasedání NS v Prevaljah dne 19. 11. 1918. Informují o tom, že 16. t. m. se k nim dostavila delegace dělníků z Laška, kteří mj. požadovali rozdělení mouky, která byla uskladněna jako rezerva, propuštění jejich kolegů z vězení, pokud jim nebude prokázáno, že se zúčastnili drancování. Slovinský díl Korutan by měl připadnout Jugoslávii. Požadovali dále, aby jednotky Dohody do čtrnácti dní obsadily Korutany. Obecní zastupitelstva by měla buď odstoupit sama, nebo by měla být postavena pod kontrolu. Se starými úřady je nutno být ve styku jen potud, dokud to je nutno. Daně starým úřadům prý není nutno platit, ať se to dá na vědomí. Národní strážé mají financovat obecní pokladny. O armádu se má starat vojenské velitelství.²⁷

Různí pověřenci požadovali od úřednictva svého resortu slib věrnosti Národní vládě SHS v Lublani. Někteří úředníci to nechtěli udělat. Propustit je ale nebylo možné, neboť za ně nebyla náhrada. Národní vláda se v takových případech spokojí s tím, aby dotyční úředníci podali služební přísahu, a dokud jsou ve službě u Národní vlády budou úřadovat podle jejich pokynů. In: Seje... s. 115. Italové obsadili Idriji. Jejich velitel řekl, že jí míní natrvalo připojit k Itálii: Telefonoval NS, jestli má proti tomu protestovat. (Již vyřízeno). In: Seje... s. 117.

Z Narodnega sveta v Mokronogah přišly informace o tom, že se u nich rozvratnými elementy šíří protijugoslávská propaganda.²⁸

Slovinský ministr financí dr. Kukovec, který se radil o tom, jak má spravovat slovinské území, se obrátil na Záhřeb. Ani tam prý ale ještě nemají v těchto záležitostech jasno. Navrhuje tedy obrátit se o radu ke státům Dohody a na Čechy. In: Sejni zapisniki... ze 24. zasedání vlády z 26. listopadu 1918, s. 140.

Pověřenec vlády v Lublani pro Korutany navrhuje v několika místech výměnu německých úředníků za slovinské. V Pliberku se jedná o nadučitele a výběřčího daní. Ve Velikovci se navrhuje výměna okresního hejtmana a okresního komisaře. V Mežici se má vyměnit nadučitel. Šířily se zprávy, že korutanští Němci prý zvou italskou armádu, aby obsadila Korutany. Přiměřeně tomu se také chovají. Profesor Lončar se ohlásil na předsnictvu Národní vlády. Má v plánu navštívit ve Vídni Tusara a v Praze zahájit jednání s Benešem a Drtinou a vyhledat Masaryka. Prof. Lončar dostal na cestu 1000 K.

Mají se též učinit potřebné kroky, aby československá republika vyslala do Lublaně svého obchodního zástupce a naopak NV vyšle svého zástupce do Prahy. ČSR se dále žádala, aby jmenovala svého zástupce v Terstu, který by zastupoval i slovinské zájmy. In: Sejni zapisniki... z 26. zasedání vlády z 30. listopadu 1918, s. 149–150.

Dochází k rozsáhlé výměně úředníků na finančním ředitelství v Lublani. In: Sejní zapisniki... z 26. zasedání vlády z 30. listopadu 1918, s. 151

ČSR se má požádat o petrolej a mazut pro potřebu železnic. In: Sejní zapisniki... z 26. zasedání vlády z 30. listopadu 1918, s. 151.

Docházelo k dalším výměnám úředníků, tentokrát v soudnictví. V Mariboru, Celji Lublani, Novem Mestu a Terstu. In: Sejní zapisniki... z 27. zasedání vlády z 30. listopadu 1918, s. 157.

Podle možností se zavede letecká pošta mezi Prahou a Lublaní.

Úředníci přicházející z Terstu se nemají přijímat do státní služby bez výjimky, ale případ od případu. In: Sejní zapisniki... z 27. zasedání vlády z 30. listopadu 1918, s. 158.

NV v Lublani se obrátila na NV v Záhřebu, aby pomohla řešit situaci asi stopadesáti úředníků s rodinami pro které nemá zajištěno ubytování. (Jedná se provděpodobně o příchozí z Terstu. In: Sejní zapisniki... z 28. zasedání vlády ze 4. prosince 1918, s. 165.

Proběhly i další výměny úředníků, tentokrát v resortu zemědělství. In: Sejní zapisniki... z 29. zasedání vlády ze 6. prosince 1918, s. 158.

Italové požadovali, aby každý z nástupnických států bývalé monarchie převzal svůj podíl na financování uprchlíků: Češi navrhují, aby to platilo pouze Německé Rakousko. Odstoupila německá část městské rady v Lublani. Pověřenec Remec má s Čechy vyjednávat ve Vídni o dovozu surovin. Městské zastupitelstvo v Mariboru by se mělo rozpustit, a má ho nahradit vládní komisař. Vytvoří výbor složený z deseti členů (pět Slovinců, tři Němci a dva sociální demokraté) v čele se slovinským předsedou, který bude rozhodovat v obecních záležitostech. In: Sejní zapisniki... z 32. zasedání vlády ze 6. prosince 1918, s. 181, 182, 183.

Docházelo k dalším rozsáhlým výměnám úředníků státní správy v Mariboru a Rogatci. Jednalo se o sesezení, převedení jinam nebo dočasné pozastavení činnosti. Jižní část politického okresu Wolfsberg má přejít pod správu lublaňské vlády. In: Sejní zapisniki... ze 33. zasedání vlády ze 6. prosince 1918, s. 184–186.

ČSR žádala jestli je jí možno odstoupit padesát nákladních automobilů. S ministrem obchodu bude dohodnuta výměna padesáti automobilů, které je možno postrádat za kompenzaci v potravinách. In: Sejní zapisniki... ze 35. zasedání vlády z 16. prosince 1918, s. 193.

Od 1. ledna 1919 si musí všechny politické úřady předplatit Úřední list. Došlo též k výměnám kontrolorů řemesel Edgara Alstoffiho a Ludvíka (Ludwiga) Aubella, kteří neznají slovinsky a jsou příznivci Deutschösterreich. Obecně je možno říci, že bylo splněno nařízení vlády ze dne 16. prosince 1918. Jednotliví ministři provedli změny ve svých resortech sami, aniž by návrhy předkládali na jednání vlády. In: Sejní zapisniki... ze 36. zasedání vlády z 18. prosince 1918, s. 195, 197.

Na odstavném nádraží v Lublani se nacházejí dva vagóny, které mají být dopraveny do ČSR. Jeden z nich obsahuje telefonní a telegrafní materiál. Vagóny nesmí být bez vědomí Ministerstva obchodu nikam odvezeny. In: Sejni zapisniki... ze 36. Zasedání vlády z 18. prosince 1918, s. 198.

Byly jmenováni další slovinští úředníci v resortech veřejných prací a stavebnictví. Byli též jmenováni úředníci odpovědní za vytipování knih a rukopisů na území Německého Rakouska, které mají velký význam pro Jihoslovany. In: Sejni zapisniki... ze 37. zasedání vlády z 20. prosince 1918, s. 203–205.

Ministr pro železnice dr. Pogačnik upozorňoval na to, že hrozí katastrofa ohledně ubytování dvou set rodin slovinských železničářů z Terstu, vystěhovaných italskou okupační správou. Bude jim poskytnuto ubytování v belgických a srbských kasárnách. In: Sejni zapisniki... ze 37. zasedání vlády z 20. prosince 1918, s. 204.

Rakouské ministerstvo zahraničních věcí odpovědělo vládě, že slovinským úředníkům, kteří se vystěhují z Deutschösterreich, nebudou na hranicích kontrolovat zavazadla. Požadovalo za to ale recipocitu. NV s tím souhlasil a navrhoval rozšířit opatření na všechny občany obou států. Tajemník německo-rakouského ministerstva zahraničí dr. Bauer s navrhovaným řešením souhlasil. Vláda v Lublani dohodu ratifikuje s dodatkem, že je nutno umožnit, aby si uvedení mohli s sebou vzít dostatečné množství potravin. In: Sejni zapisniki... z 38. zasedání vlády z 23. prosince 1918, s. 208.

Došlo k dalším jmenování nových úředníků. Jednalo se o nové osoby v sektoru státní správy – především okresní komisaře. Bylo též jmenováno několik nových úředníků na poštovním a železničním ředitelství v Lublani, poštovní ředitel, poštovní rada, poštovní komisař aj. In: Sejni zapisniki... z 38. zasedání vlády z 23. prosince 1918, s. 213.

Došlo ke jmenování nových řídicích úředníků v bankovním sektoru a obchodu. In: Sejni zapisniki... z 38. zasedání vlády z 27. prosince 1918, s. 222–223.

Byli jmenováni předseda a místopředseda Kraňské správní banky. Ministr dr. Brejc upozorňoval na vyhlášku Narodnega viječa, základě které se rozpouštějí všechny Narodne sveti a Národní stráže. Ve Slovinsku podle ministrova názoru, bude nutno NS ještě nějaký čas ponechat. Vydá se nařízení, že by narodne sveti zůstaly v činnosti v závislosti na místní situaci. In: Sejni zapisniki... z 38. zasedání vlády z 27. prosince 1918, s. 222–223.

Popis převratu na policejním ředitelství v Lublani dne 30. října 1918 (ARS, fond NS Ljubljana kart. 2)

Preobrat na policijski direkciji dne
30./10. 1918.

Narodni svet je priredil 30./10.1918 v Ljubljani veliko manifestacijo. Ta dan je bila avstrijska policija še v celoti v službi vešdar pa z omejitvijo, da je vodstvo varnostne straže pri manifestaciji vzel v svoje roke župan dr. Ivan Tavčar, kateri je delegiral magistratnega ravnatelja Danila Šaplja za voditelja straže. Varnostna straža je bila ta dan že odstranila c. kr. rosete na čepicah ter jih nadomestila z narodnimi kokardami.

Na policijski direkciji se je tudi že vedelo, da pride narodni in državni preobrat. Radi tega je, vodja pomožnih uradov, oficijal Fink odstranil veliki avstrijski grb nad vhodom in nemške napise na raznih oddelkih in razobesil slovensko zastavo.

Manifestacija je pretekla v najlepšem redu in brez vsakega incidenta.

Dne 31./10. ob 10 uri se je oglasil pri tedajnem policijskemu direktorju grofu Küniglu magistratni ravnatelj dr. Miljutin Zarnik v spremstvu komandanta mesta, podpolkovnika Teisa in je v imenu narodnega sveta zahteval, da se izroči vodstvo policijske direkcije protokolarično policijskemu komisarju Alojziju Gerziniču, kar se je takoj in brez ugovora zgodilo. Poligijski ravnatelj Künigh in njegov namestnik dr. Skubl sta takoj na to zapustila uradne prostore, dočim je ostalo vse druge osebe v službi na svojih mestih.

Nekako ob 1 uri popoldne se je oglašila na stanovanju polic. direktorja grofa Künigla, pri njegovemu namestniku dr. Skublju in pri vodju pomožnih uradov oficijalu Fink, patrolja narodnega sveta, ter je ta

funkcionarje internirala.

Med tem je narodni svet postavil narodno vlado za Slovenijo, ka je še isti dan ternacijo zdi- gnila, Grof Künigl in dr. Skubl sta se preselila na Dunaj, dočim je župan dr. Tavčar, kateremu je bila policija pred- hodno podrejena odločil, da ostane vodja pomožnih uradov oficijal Fink na svojem službenem mestu.

Prostovoljno so zapustili policijsko službo kancelist Rudolf Smrekar, policijski agent Wallant in pisarniška pomočnica Sternard, Vse ostalo osebje je vr- šilo svojo službo brezhibno dalje.

Delovanje policije je bilo ob preo- bratu mirno in taktno, in razun popolnoma slovenskega ura- dovanja se ni druge spremembe opazilo, kakor da sta odšla grof Künigl in dr. Skubl.

Služba se je opravljala popolnoma normalno, javna varnost ni bila v nobenem oziru ogrožena, vse se je vršilo na podlagi zakonov, katere je prōglasil narodni svet in narodna vlada veljavnim, v najlepšem redu.

K temu lepemu redu je mnogo pripo- mogel vodja polic. pomožnih uradov g. oficijal Fink in rez. nadzornik Slanovec ter vodja detektivov rez. nadzornik Toplikar.

Tudi na cesti ni bilo skoro nihče in- sultiran, Veak se je obnašal po navodilih narodne vlade dostojno, kakor se spodobi zrelemu in naobraženemu narodu.

Materiál k tzv. korutanskému plebiscitu v říjnu 1920 (ARS, fond NS Ljubljana)

Deset plebiscitnih zapovedi za Slovence

- 1. Veruj v našo zmago!**
- 2. Ne zabavljaj po nemarnem na Jugoslavijo, ki te je odrešila!**
- 3. Posvečuj vse svoje moči plebiscitnemu delu!**
- 4. Spoštuj svoj materin jezik, da boš na svoji zemlji svoj gospod, ne pa nemški hlapec!**
- 5. Ne ubijaj sebe in svojih potomcev z glasovanjem za Nemce!**
- 6. Ne prešuštuj s propalo Avstrijo!**
- 7. Ne daj si ukrasti slovenske koroške zemlje!**
- 8. Ne brigaj se za lažnjive obljube in prazne grožnje Nemcev!**
- 9. Ne želi Celovca, ker pride sam k nam!**
- 10. Ne želi nemškega bogastva, ker ga ni!**

ZUSAMMENFASSUNG

NARODNI SVET V LJUBLJANE (NATIONALAUSSCHUSS IN LEIBACH) UND DIE PROBLEMATIK DES AUFBAUS DER NEUEN STAATLICHEN STRUKTUR AUF DEM GEBIET DES HEUTIGEN SLOWENIEN IN DER ZEIT VOM OKTOBER BIS DEZEMBER 1918

Jan Krlin

Die Studie beschreibt die Entwicklung der neu konstituierten Staatsverwaltung in Slowenien nach dem Zerfall Österreich-Ungarns vor allem auf Grund der vom Autor im Archiv der Republik Slowenien in Ljubljana (Leibach) durchstudierten Dokumente. Die Situation wird mit der analogischen Entwicklung in den tschechischen Ländern vergleicht.

Es wird hier die staatsrechtliche Stellung der Slowenen und Tschechen in den neuen Staaten nach dem Oktober 1918 vergleicht. Der Autor erwähnt die revolutionären Organe der Macht, in beiden Staaten die Nationalausschüsse. Er erklärt auch die dreiseitige Beziehung zwischen den Zentralorganen der neuen Macht. In Slowenien war es Narodni svet in Leibach, in Prag Národní výbor – die revolutionären Organe auf dem regionalen Niveau waren örtliche Nationalausschüsse (narodne sveti), bei uns Bezirks- und Gemeinde-Nationalauschüsse (národní výbory). Die Beziehung existierte auch in Richtung zu den bestehenden Organen der österreichischen Staatsverwaltung von der Krainer Statthalterei in Leibach und der tschechischen Statthalterei in Prag bis die einzelnen Bezirkshauptmannschaften.

Interessant ist auch der Vergleich des Prozesses des allmählichen Beamtenaustausches in Slowenien und in den tschechischen Ländern. Diese Studie verfolgt seine Breite in den ersten nachrevolutionären Monaten in diesen beiden Regionen und auch die Durchsetzung der Nationalitäts- und Sprachkriterien in der neuen Staatsverwaltung. Es wird die Beziehung der Slowenen zu den dortigen Deutschen und zu den Völkern des neu gebauten südslawischen Staats mit der Beziehung der Tschechen zu den Sudetendeutschen, Slowaken und anderen Nationalminderheiten der neuen Tschechoslowakei vergleicht, aber auch die Beziehung zwischen den Slowenen und Tschechen gegeneinander. Man kann hier die Parallelen, aber auch die Unterschiede auf dem Sprach-, Religions-, Wirtschafts- und Kulturgebiet sehen.